

ישיבה בסוכה לכתחילה

לקט מתוך הספר לכתחילה חג הסוכות ושמחת תורה

סדרת
לכתחילה

מכון "יסודות"

סמטת אפרים 11

בני ברק

© 0527632686

כל הזכויות שמורות

All rights reserved

Printed in Israel

ספרי 'לכתחילה' שיצאו לאור עד עתה:

— מידות ועבודת ה' —

■ עבודת ה'.	■ תיקון המידות.
■ נסיונות.	■ שמירת הלשון.
■ יסודות האמונה.	■ בין אדם לחבירו - סור מרע.
■ אמונה ובטחון.	■ בין אדם לחבירו - עשה טוב.
■ השגחה פרטית.	■ תלמוד תורה.
■ כיסופין ודביקות בה'.	■ דרך הלימוד.
■ טובו מלא עולם.	■ דרך העליה.
■ כבודו מלא עולם.	■ מ"ח קניני התורה.
■ התענוג האמיתי.	■ פסגות - תורה ומצוות.

— מועדים —

■ הנהגת הבוקר.	■ אלול וראש השנה.
■ ציצית ותפילין.	■ עשרת ימי תשובה.
■ תפילה.	■ יום הכיפורים.
■ רוממות התפילה.	■ חג הסוכות ושמחת תורה.
■ ברכות וסעודה.	■ סוכה וארבעת המינים.
■ שבת.	■ חנוכה וחודש כסלו.
■ הנהגת היום.	■ פורים וחודש אדר.
■ שבת.	■ פסח וחודש ניסן.
■ מלאכות ומוקצה.	■ ליל הסדר.

ספרים נוספים בהוצאת המכון:

סדרת מרפסין איגרי / סדרת יסודות התלמוד
סדרת תתקבל / הפלא ופלא / עצה ותושיה
המקדש וקדשיו.

— אורח חיים —

למעוניינים בקבלת הקונטרס ניתן לפנות למייל:

lecatchila94@gmail.com

(ככתוב בשורת הנושא "לכתחילה")

המעוניין להשתתף בהדפסת הקונטרס

וכן המעוניין לסייע בהפצת הקונטרס במקום מגוריו.

ניתן לפנות למס' פלא'. 053-317-2129

נתרם לזיכוי הרבים להרבות כבוד שמיים

נ.ב. ניתן להשיג את ספרי המכון

בחנויות הספרים המובחרות

יוצא לאור בסיוע ארגון מתעלים -
הפצת לימוד המוסר בישיבות ובכוללים

הלכות חג הסוכות למהדרין
◊
הלכות הושענא רבה למהדרין
◊
הלכות שמחת תורה למהדרין
◊

הסכמות הרבנים הגאונים

(לפי סדר א-ב)

הגאון רבי בן ציון אבא-שאול זצ"ל
הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל
הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל
הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל
הגאון רבי ישראל משה דושנסקי זצ"ל
הגאון רבי דוד הורביץ זצ"ל
הגאון רבי צבי אלימלך הלברשטאם שליט"א
(האדמו"ר מצאנז)
הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל
הגאון רבי יעקב בצלאל זולטי זצ"ל
הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל
הגאון רבי מיכל פיינשטיין זצ"ל
הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל
הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל
הגאון רבי משה אריה פריינד זצ"ל
הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א
הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א
הגאון רבי בנימין רבינוביץ זצ"ל
הגאון רבי אהרון לייב שטיינמן זצ"ל
הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל
הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל

כבר נדפסו בשאר ספרי מכון "יסודות"

פרק כג

ישיבה בסוכה

א. בראשונים ובקדמונים מבואר, כי הסוכה וכל טעמיה וענייניה באים להורות לנו על הבטחון והחסיון בצילו יתברך¹.

ב. מצות ישיבה בסוכה היא המצוה היחידה שאדם מקיימה בכל גופו, וכל אבריו שרויים בתוך 'צילא דמהמנותא'².

ג. בספר 'כד הקמח'³ מובא, כי קיום מצות סוכה כהלכתה גורם לרוח הקודש.

1. זכר לבטחון שבטחו בו, והיו מוכנים לצאת אחריו למדבר, והקב"ה דאג לכל צרכיהם ארבעים שנה, ומכאן נלמד שה' לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים.

וזה לשון רבנו בחיי (פרשת אמור): 'נצטוינו לעשות סוכות דוגמתן, כדי שיתגלה ויתפרסם מתוך מצות סוכות - גודל מעלתן של ישראל במדבר, שהיו הולכים האנשים והנשים והטף במקום ההוא אשר אין בטבע האדם לחיות בו, והוא שהעיד הכתוב ארץ ציה ושממה, לא מקום זרע ותאנה וגפן'.

וזה לשון הרמב"ן (ויקרא כג, מג): 'ולכן ציוה בהן בזממה"ז (לעשות סוכות), והזכרון שידעו שהיו במדבר, ולא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה, וה' היה עמם לא חסרו דברי'.

וזה לשון רבי אברהם בן הגר"א (תהלים כז, ה): 'חג הסוכות מורה על מדרגת הבטחון, כמ"ש כי יצפנני בסוכו'.

וכן מבואר במנורת המאור (נר ג כלל ד ח"ו) ובכד הקמח (ערך סוכה).

2. שם.

3. שם.

ישיבה בסוכה

ד. בדוק ומנוסה, כי כל מי שמקיים מצות ישיבה בסוכה כדת וכהלכה - 'מרגיש הקפת קדושה סביבו'⁴.

ה. המקיים מצות ישיבה בסוכה כהלכה ונוהג בה בקדושה - נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית⁵.

ו. מאידך, מי שאינו מקיים מצות ישיבה בסוכה כהלכה - מעיד על עצמו שאין לו חלק באמונת ישראל⁶.

ז. ב'כף החיים'⁷ מובא, כי כל מי שזהיר במצות ישיבה בסוכה לקיימה כתיקונה - מובטח לו שלא תהיה מריבה בתוך ביתו כל אותה שנה.

ח. יש להזהר מאוד להתרחק ממידת הכעס וההקפדה בתוך הסוכה, ולא ירים קולו על בני ביתו, כי בסוכתו שוהים שבעת האושפיזין⁸.

ט. יש בני עליה שנוהגים לנשק את דופני הסוכה בכניסתם

4. 'במה דברים אמורים, כשישיבתו בסוכה באימה כבחר המלך, ונשמר מדברים בטלים וכיוצא בזה, וגם יהיה נזהר בכבוד הסוכה כמו שכתוב בשו"ע, שאלייך לא נעשית סוכתו כלי לגרום לו הקדושה הזו'. מנוחה וקדושה (ח"י פ"ח).

5. באר היטב (סתרלייט סק"א) בשם המהרי"ו.

6. אלף המגן (ה' סוכה בקונטרס אחרון ס"ק כב) בשם התולעת יעקב.

7. סימן תרכה אות י.

8. שלייה וביכורי יעקב (שם סק"ב).

וביציאתם משום חיבוב מצוה⁹ - 'והכל לחבב המצוה, ואשרי מי שעובד את ה' בשמחה ובטוב לבב'¹⁰.

9. אליה רבה (סתפ"ו ס"ד): 'ראיתי מבני עליה היו מנשקים המצות והמרור וכל המצוות בעת מצוותן, וכן סוכה בכניסתו ויציאתו, וכן ארבע מינין שבלולב, והכל לחבב המצוה'.

וכן נהג בעל השפע חיים מקלויזנבורג, כמובא בפניני מנהג (סוכות בכת"י): 'בהכנס רבנו לסוכה בימי החג וחול המועד וכן ביציאתו, היה מנשק את מזוזת דלת הסוכה'.

וכן נהג רבי אהרן מבעלזא: 'תדיר הניח מרן את ידו הק' על מזוזת הדלת של הסוכה, על אף שלא היה שם מזוזה, כמובא בביתו נאווה קודש (סוכות עתמ"ד).

10. לשון השלייה (פסחים פרק נר מצוה).

פרק כד

אושפיזין

- א. בחג הסוכות באים לבקר שבעת אבות האומה בסוכותיהם של עם ישראל, והם הנקראים 'אושפיזין עילאין קדישין'¹.
- ב. ב'זוהר' הקדוש² מובא, כי בעת שאדם יושב בסוכה - השכינה פורסת כנפיה עליו מלמעלה, ושבעת האושפיזין קובעים דירתם עמו; וצריך האדם לשמוח ולהיות עם פנים מאירות, שהרי נמצאים עמו שלושת האבות, משה ואהרן, יוסף ודוד³.
- ג. בספרי הסוד מבואר, כי בכל יום משבעת ימי החג באים כל שבעת האושפיזין, אלא שבכל יום יש שמחה מיוחדת לאחד האושפיזין, והששה רק מתלויים אליו⁴.
- ד. רבי חיים בן עטר⁵ כותב, כי בורא עולם מבקש ומפציר בשבעת האושפיזין: 'לכו ותבקרו בסוכות בניכם'.

1. זוהר (אמור קג, ב).

2. שם.

3. שם.

4. הרמ"ק (אור יקר על הזוהר פ' אמור כרך יג סימן יא קפג ע"א); ראשית חכמה (שער האהבה פרק י אות כה); אור הישר (הלכות סוכה ס"יט א"ב); יסוד ושוורש העבודה (יא, ג).

5. מאור החיים (עמ' כב).

ה. ביחד עם שבעת האושפיזין מצטרפות לסוכה גם ארבע האימהות: שרה, רבקה, רחל ולאה - 'ומשתתפים בסוכה ומעוררים חסדים ורחמים על ישראל'⁶.

ו. עם שבעת האושפיזין וארבע האימהות - מגיע לסוכה גם אליהו הנביא זכור לטוב⁷.

ז. האושפיזין קשורים לא רק לסוכה, אלא גם לארבעת המינים. ב'זוהר'⁸ מובא, כי בארבעת המינים יש שבעה פריטים (ג' הדסים, ב' ערבות, לולב ואתרוג) - כנגד שבעת האושפיזין⁹.

6. מדבר קודש (עמ' צא ד"ה בסוכות, ועמ' קמב ד"ה כבר).

7. מדבר קדש (עמ' קמב ד"ה כבר מובא). הוא מביא רמז לדבר: 'בסוכות תשבו שבעת ימים' - ראשי תיבות תשב"י.

בספר נטעי גבריאל מבאר ע"פ האמור את מנהגם של בני מרוקו (המובא בנתיבות המערב דף פז) להכין בסוכה כסא לכבוד אליהו הנביא שעליו מניחים ספרי קודש.

8. פרשת ויחי (רכא, א).

9. וכפי שמופיע בפיוט 'סוכה ולולב' (שחובר ע"י רבי משה אדהאן, אב"ד מקנאס): 'ההדס רומז לשלושה אבות, משה ואהרן בדי ערבות, יוסף ללולב חמדה לבבות, דוד לאתרוג כלה כלולה'.

ואין לתמוה כיצד יתכן שמשה ואהרן הם כנגד הערבות שנמשלו לפחותי העם שאין בהם לא טעם ולא ריח, לא תורה ולא מעשים טובים, וכפי שביאר בספר ויאמר מרדכי, שהשבח של משה ואהרן הוא, שהם החשיבו את עצמם כבדי ערבות, ונשאו גם את משאם של הדומים לערבות במעשיהם.

ח. יש לשמוח לכבוד ביאת שבעת האושפיזין, ובודאי שלא להיות עצובים, וקל וחומר שלא לכעוס¹⁰.

ט. בעת הזימון ראוי ונכון ליטול רשות ולומר: 'וברשות שבעת אושפיזין עילאין קדישין נברך...'¹¹.

י. ב'דברי שלום'¹² ו'בתורת אמת'¹³ מובא, כי יש לכבד אנשים שנקראים בשמות האושפיזין, וביום האושפיזא הקרוי בשמו – לכבדו לקדש על הכוס, לזמן, או להדליק את הנר לכבוד האשפיזא.

יא. בבית הגר"יש אלישיב נהגו לכבד אנשים שנקראו בשמות האושפיזין, כל יום והאושפיזא שלו¹⁴.

שבעת האושפיזין

יב. שבעת האושפיזין מכונים בספרי הסוד בשם 'אבות העולם' ו'הררי קדם' – 'אלו השבעה שעבדו את הקב"ה בלב שלם, והם שבעת עמודי העולם ממש'¹⁵.

10. שלי"ה (מס' סוכה ד"ה כשהוא): 'כתב הזוהר: בעי בר נש למחזי... הרי שאסור להיות לו פנים עצובות, וקל וחומר משהו כעס חלילה'.

11. רוח חיים (שס).

12. מנהגי בית אל (אות צא).

13. לט, א.

14. האיש על העדה (עמ' טו).

15. זוהר (תוספת כרך ג, שא, ב); זוה"ח (סתרי אותיות בראשית יג, א).

יג. ב'זוהר' הקדוש מפורשים ששה מתוך שבעת האושפיזין, והם: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, דוד.

אולם לגבי זהות האושפיזא הנוסף – נחלקו גדולי הדורות: לדעת הרמח"ל – האושפיזא הנוסף הוא פנחס¹⁶.

לדעת ה'יסוד יוסף'¹⁷ – האושפיזא הנוסף הוא שלמה המלך¹⁸.

לדעת ה'נפש חכמה'¹⁹ (לרבי משה די ליאון) – האושפיזא הנוסף הוא יוסף.

יד. שמיני עצרת הוא יום האושפיזא דשלמה המלך, וקהילות ישראל שיושבים בסוכה בשמיני עצרת – מזמינים את שלמה המלך²⁰.

16. ראה קיצור כוונת הרמח"ל (עמ' קל) ששבעת האושפיזין הם 'שבעת כורתי בריתי', כלומר: שבעת האנשים בעולם שה' כרת עמם ברית, והם: אברהם (ביום ההוא כרת ה' את אברם בריתי), יצחק (ו'את בריתי אקים את יצחק'), יעקב (ו'זכרתי את בריתי יעקב'), משה (כי על פי דברים האלה כרתי אתך בריתי), אהרן (ברית מלח עולם היא'), פנחס (ברית כהונת עולם'), דוד (ברית ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי).

17. פרק עו עשמ"ב.

18. והם אלו המוזכרים בנוסחאות השונות של הימי שברך'. בסוכות הושבתי (עשל"ג).

19. שם.

20. בסוכות הושבתי (עתס"ב).

ברכת האושפיזין

טו. בספרים הקדושים מובא, כי בעת שהאושפיזין קדישין באים לסוכה - הוא עת רצון למילוי כל המשאלות לטובה.²¹

טז. הרוצה לקבל את ברכת האושפיזין ביתר שאת - ילמד בסוכה דבר מה מענין האושפיזין של אותו יום, כגון ביום הראשון ילמד על אברהם אבינו, וכן בכל שאר ימי החג.²²

תנאים להגעת האושפיזין

יז. קיימים מספר תנאים להגעת האושפיזין לסוכה:

א. יש לעשות את הסוכה לדירת קבע במשך ימי החג.²³

ב. צריך שהישיבה בסוכה תהיה לשם מצות סוכה.²⁴

ג. צריך לחלק לעניים את חלקם של האושפיזין בסעודה.²⁵

ד. חובה לשהות בסוכה בפנים שמחות.²⁶

21. וכן אמר בעל הייטב לב בעת שישב בסוכה: 'השבעה רועים הם בכאן, ותוכלו לבקש אצלם כל משאלותיכם'. מבואר ועד צאתו (ירח האיתנים עשצ"ו).

22. מקור החיים, טור ברקת (סתרליט סק"ח).

23. רמ"ק (אור יקר על הזוהר פ' אמור שם).

24. רמ"ק (אור חמה על הזוהר שם).

25. זוהר (שם).

26. רמ"ק (שם).

ה. לומר את נוסח הזמנת האושפיזין לסוכה.²⁷

ו. להכין כסא בסוכה לכבוד האושפיזין.²⁸

יח. אין האושפיזין מגיעים לסוכתו של אדם רשע.²⁹

מעות אושפיזין

יט. צדיקים וחסידים מפרישים ממון לצדקה מערב יום טוב, ומחלקים אותו לשבעה חלקים, ואומרים בפה מלא: 'חלק זה אני נותן לצדקה בשביל חלק אברהם אושפיזא, וחלק זה בשביל חלק יצחק אושפיזא', וכן לכל האושפיזין.³⁰

כ. לכתחילה ראוי ונכון לתת 'מעות אושפיזין' לפחות כשיעור אכילתו בסעודה.³¹

מי שקשה לו - יתן כפי יכולתו.³²

27. שלי"ה (סוכה נר תמיד); טעמי מצוות (לרבי מנחם ב"ר משה הבבלי, קכג); יסוד ושורש העבודה (שער יא פרק יג); בעל הנודע ביהודה (דרושי הצלי"ח טו, לד).

28. חיד"א (עבודת הקודש, מורה באצבע, אות רפט); אלף המגן (סתרכ"ה אות נח); בניהו (תיקון כא ח"א טו ע"א); כה"ח (סתרליט, ח, ד"ה ודע).

29. בסוכות הושבתי (עמ' תסב).

30. פלא יועץ (ערך סוכה).

31. ספרי המקובלים (בסוכות הושבתי עתט"ו).

32. כמבואר בזוהר (שם): 'דאורייתא לא אטרח עליה דבר נש יתיר, אלא כמה דיכיל, דכתיב: איש כמתנת ידו'.

כא. לכתחילה ראוי ונכון לחלק את מעות האושפיזין דווקא לעניים בני תורה³³.

כסא אושפיזין

כב. בספרי הסוד מובא, כי יש להכין כסא מיוחד ומפואר לכבוד שבעת האושפיזין עילאין קדישין³⁴.

כג. את כסא האושפיזין נהוג להניח באחת מפינותיה של הסוכה.

בצאנו נהוג להניח את הכסא על יד בעל הבית³⁵.

כד. על כסא האושפיזין נהגו להניח ספר תנ"ך ושאר ספרי קודש³⁶.

כה. בעת הכנת כסא האושפיזין נהגו המקובלים לומר: 'זה הכסא של שבעת האושפיזין'³⁷.

33. יסוד ושורש העבודה (שם).

34. חיד"א (עבודת הקודש, מורה באצבע, אות רפט); אלף המגן (סתרכ"ה אנ"ח). יש שנהגו להכין שבעה כסאות לכבוד שבעת האושפיזין. צל הקודש (עמ' שכה) ומבואו ועד צאתו (ירח האיתנים עשצ"ז).

35. שפע חיים (ח"יב עקל"ד).

36. בניהו (תיקון כב דף קטו ח"א).

37. בספר סוכת ציון (עמ' 25) מובא, שרבי שלמן מוצפי הורה לבני ביתו לנשק את כסא האושפיזין, כדי שיושפע עליהם שפע קדוש וטהור משבעת אושפיזין עילאין קדישין.

כו. יש נוהגים בכל לילה, בעת הכניסה לסוכה, להניח את היד על כסא האושפיזין ולומר: 'זה הכסא לכבוד שבעה אושפיזין עילאין קדישין'³⁸.

כז. יש לבעל הבית להודיע לבני ביתו שלא ישתמשו בכסא האושפיזין לדברי חולין³⁹.

כח. בספרי המקובלים מובא, כי יש להשאיר את כסא האושפיזין בסוכה עד ליל שמחת תורה, ואין להוציאו משם בהושענא רבה לעת ערב⁴⁰.

כסא אליהו הנביא

כט. בקהילות שונות נהגו להניח גם כסא לאלהו הנביא שעליו מניחים ספרי קודש⁴¹.

נר אושפיזין

5. המקובלים נוהגים להדליק נר לכבוד האושפיזין השייך לאותו לילה⁴².

38. בניהו (תיקון כא, ח"א, טו ע"א); כה"ח (סתרלי"ט סק"ח).

39. כתר שם טוב (ח"ז עמ' יג).

40. משום שהאושפיזין נשארים עד ליל שמחת תורה. סוכת ציון (עמ' 25).

41. נתיבות המערב (דף פז).

42. סוכת ציון (עמ' 25).

אם קיימת סכנה בהדלקת הנר, יקיים מנהג זה על ידי הדלקת נר חשמלי מיוחד לכבודם.⁴³

לא. בעת הדלקת הנר לכבוד האושפיזא - יזכיר את שם האושפיזא העיקרי של אותו יום, ויאמר: 'הריני מדליק נר זה בסוכה לכבוד אברהם אבינו עליו השלום', וכן בכל לילה ולילה בעת הדלקת הנר - יזכיר את האושפיזא העיקרי של אותו יום.⁴⁴

ב. בשבת ויום טוב אפשר להוסיף שמן לנרות החיוב ולומר: 'זה לכבוד השבת ולכבוד שבעה אושפיזין'.⁴⁵

הזמנת האושפיזין

ג. לפני הכניסה לסוכה נוהגים להזמין את שבעת האושפיזין לישוב עמנו בצילא דמהימנותא, וכפי שנהג רב המנונא סבא, כמבואר בזוהר⁴⁶: 'כי הוה עייל לסוכה, הוי חדי וקאים על פתחא דסוכה מלגא, ואמר: נזמן לאושפיזין, מסדר פתורא וקאים על רגלוהי - ומברך ואומר: בסוכות תשבו שבעת ימים, תיבו אושפיזין עילאין תיבו, תיבו אושפיזי מהימנותא תיבו'.⁴⁷

43. שם.

44. כה"ח (סתרי"ט סק"ח).

45. ראה כה"ח (סתרי"ט אות ט).

46. פרשת אמור (דף קג, ב).

47. ראה של"ה (סוכה דף עה), קיצור כוונות הרמח"ל (עק"ל ועקס"א) וסידור בית יעקב (ליל סוכות אות ג עש"ג).

ד. ביסוד ושורש העבודה⁴⁸ מבואר, כי מי שלא יזמין את האושפיזין קדישין בפיו, אף אם הוא צדיק גמור, הם לא יבואו לסוכתו.

הוא מוסיף, כי צריך להזמיןם ולקרוא להם 'כל אחד בשמו'.⁴⁹

ה. רבים מהמקובלים נוהגים להזמין את האושפיזין (באמירת 'עולו אושפיזין') בעת הכניסה לסוכה גם בשבת חול המועד, ורק לאחר מכן הם אומרים 'שלום עליכם' ו'אשת חיל'.⁵⁰

ו. רבים נוהגים להכנס לסוכה, ובעודם עומדים בפתח הסוכה מבפנים, הם מזמינים את האושפיזין באמירת 'עולו אושפיזין...'.⁵¹

ז. נהוג לומר את נוסח הזמנת האושפיזין בלשון ארמית, כדי שלא יבינו המזיקים.⁵²

ח. ההזמנה צריכה להיות דווקא בדיבור פה. לא מועילה הזמנה במחשבה.⁵³

48. שער יא פרק יג.

49. שם.

50. שם.

51. אור הישר (הלכות סוכה סימן יט אות ב); של"ה (מסכת סוכה נר מצוה אות ח); יסוד ושורש העבודה (שער יא פרק יג).

52. ראה ספר הפרדס (ליקוטים אות כט). הגר"י פלאג'י (בספר יוסף את אחיו מערכת א אות ו).

53. ביסוד ושורש העבודה (שם) מבואר, כי אם לא מזמינים בפה - הם לא באים לסוכתו.

ט. הרמח"ל⁵⁴ כתב, כי יש להזמין את האושפיזין דווקא בקול רם, ולא בלחשה.

ז. יש להזמין את האושפיזין בקול נעים, בשמחה, בטוב לבב ובפנים מאירות⁵⁵.

מא. רבי משה קורדובירו כתב, כי בעת הזמנת האושפיזין יש להרים את הידיים בתנועת הזמנה, בדומה להזמנת רב המנונא המבוארת ב'זוהר' הקדוש⁵⁶.

מב. לפני הזמנת האושפיזין – בעל הבית יקרא לבני ביתו ולאורחיו, ויחד כולם יזמינו את האושפיזין⁵⁷.

מג. לדעת רבי חיים קניבסקי – לא רק בעל הבית צריך להזמין את האושפיזין, אלא גם האורחים⁵⁸.

בטעם הדבר שההזמנה חייבת להיות דווקא בפה, מובא בספר בניהו (ח"א עקט"ו): 'האושפיזין המה רוחניים גמורים, ואילו העולם הזה גשמיים גמורים, וכיצד יבואו רוחניים אלו להתחבר עם גשמיים כאלו, ולכן צריך לעשות דבר אמצעי, אשר יש בו תערובת רוחני וגשמי שע"י יתווך ביניהם, וממוצע זה הוא הבל הדיבור'.

54. קיצור כוונות הרמח"ל (עקס"א).

55. סידור בית יעקב ליעב"ץ (ליל א' דסוכות אות א עש"ג).

56. הגהות אור החמה (ויקרא קג, ב).

57. יש שכר (דיני סוכה אות ה ערמ"ט).

58. ענני כבוד (עמ' עו).

מד. לדעת רבי אברהם אזולאי⁵⁹ – די בהזמנת האושפיזין בליל יום טוב ראשון של סוכות.

לדעת ה'שולחן גבוה'⁶⁰ – בחוץ לארץ יש להזמין את האושפיזין בשני לילות יום טוב ראשון של סוכות.

ברמ"ק⁶¹ מבואר, כי יש להזמין את האושפיזין בכל לילה מלילות חג הסוכות.

יש סוברים, כי יש להזמין את האושפיזין בכל יום פעמיים, פעם אחת בלילה ופעם אחת ביום⁶².

לדעת השל"ה⁶³, 'יסוד ושוורש העבודה'⁶⁴ ו'הליכות חיים'⁶⁵ – יש להזמין את האושפיזין בכל סעודה.

59. זהרי חמה (ויחי רכא, א).

60. תרמג, א.

61. שם.

62. ראה בסוכות הושבתי (עמ' שפז).

63. בסידור שער השמים.

64. שם.

65. עמ' רג.

פרק כה

שהייה בסוכה

- א. יש להשתדל לשהות בסוכה ככל היותר, כי בכל רגע ורגע שאדם שוהה בסוכה הוא מקיים מצות עשה מן התורה. הנמנע משיבה בסוכה בזמן שיכול לישב בה – יתכן שבכל רגע הוא מבטל מצות עשה¹.
- ב. מצות ישיבה בסוכה מקיימים אפילו אם רק שוהים בסוכה מבלי לאכול או לשתות, ולדעת ראשונים רבים² כל כניסה לסוכה צריכה ברכה ('לישב בסוכה'), אלא שנהגו העולם כדעת 'רבנו תם' שמברכים רק כשאוכלים³.
- ג. הנכנס לסוכה, אפילו ששוהה שם זמן קצר בעמידה, הרי הוא מקיים מצות סוכה⁴.
- ד. לא רק אדם ששוהה בסוכה מקיים מצות ישיבה בסוכה,

1. נחלקו הפוסקים האם מצות ישיבה בסוכה היא מצוה קיומית, שאם יושב בה מקיים מצוה, אך אם אינו יושב בה אינו מבטל מצוה, או שמצות סוכה היא מצוה חיובית, שאם אינו יושב בה (כשיכול לשבת) – מבטל מצות עשה של ישיבה בסוכה. ראה מהרי"ל (הלי סוכה), יסוד ושורש העבודה (שער יא פרק יב), יעב"ץ (בסידורו אות א), כה"ח (שם אות יב) – דברי המחמירים. מחצית השקל (סו"ס תרל"ט), מנ"ח (מצוה שכה סק"י), מהרש"ם (ח"א סר"ט) ואורל"צ (ח"ד עק"פ) – הסוברים אחרת.
2. רי"ף (פ"ד דסוכה), רמב"ם (הלי סוכה פ"ו הי"ב), רא"ש (סוכה פ"ד) ועוד רבים.
3. כמבואר בב"י (סתרל"ט).
4. ראה משנ"ב (סתרל"ט ס"ק מז).

- אלא גם אדם שעובר בה דרך הילוכו מקיים את המצוה⁵.
- ה. השהייה בסוכה – פרט לקיום מצוות עשה – מביאה קדושה וטהרה ותוספת הארה לנפש, לרוח ולנשמה, הגורמים לעבוד את הבורא עבודה תמה במשך כל השנה⁶.

לנצל כל רגע

- ו. לא יחפש אדם סיבות ותירוצים כדי להיפטר ממצות ישיבה בסוכה, אלא אדרבה – ישמח בכל רגע שיכול לקיים מצוה רבה זו⁷.
- ז. לפני כל יציאה מהסוכה יש לשקול האם היציאה מוצדקת, והאם שווה לבטל עבודה מצוה דאורייתא בכל רגע⁸.
- ח. החיד"א⁹ כתב, כי יראי שמים כמעט שאין נכנסים לבתיהם כל עיקר, רק שבתם וקימתם בסוכה.

5. הגר"ח קניבסקי (ענני כבוד ע"ט).
6. פלא יועץ (ערך סוכה).
7. יוסף אומץ (אות תתרכב).
8. באחת השנים הציעו לאדמו"ר מויז'ניץ ללכת לכותל המערבי בחג הסוכות. הוא אמר: עתה בעונותינו חרב מקדשנו, ואין מצוה לעלות לרגל, אלא יש רק זכר למצוה, וכעת שאני יושב בסוכה אני מקיים כל רגע מצוה דאורייתא של 'בסוכות תשבו שבעת ימים'. האם כדאי לבטל מצוה דאורייתא בכדי לקיים זכר למצוה. ראה אורל"צ (חכמה ומוסר ע"י קיח וקיט).
9. בספרו שמחת הרגל (והו"ד בכה"ח סתרל"ט אות מג).

פרק כו

יציאה מהסוכה שלא לצורך

- א. לדעות הסוברות שמצות 'ישיבה בסוכה' כל שבעה היא מצוה חיובית - אסור לשהות מחוץ לסוכה אפילו רגע אחד יותר מהנחוץ.¹
- ב. ב'יסוד ושורש העבודה'² מבואר, כי בכל רגע שהאדם נמצא מחוץ לסוכה שלא לצורך, הוא מבטל מצות עשה של ב'סוכות תשבו'.
- ג. מי שיש לו אפשרות להכנס לסוכה ואינו נכנס - הוא נראה כמזלזל במצות עשה.³
- ד. בשאלות ותשובות 'מן השמים'⁴ מובא: 'יש מצוות קלות, כגון סוכה... שהמבטל אותן עונשו מרובה', וביארו כוונתו⁵, שאף מי ששוהה זמן מועט מחוץ לסוכה ללא הכרח - נענש משום שמבטל מצות סוכה.

1. ראה מהרי"ל (הלי סוכה), הגה' חת"ס (גליון שו"ע סו"ס תרלט), שולחן גבוה (שם סק"י) בשם הריב"ש, ריטב"א (סוכה כז), ר"ן (שבת קלא), יסוד ושורש העבודה (שם), כה"ח (שם סק"יב) ונר ציון (סוכות עתנ"ד).
2. שער האיתון (פ"יב ס"י).
3. ראה יסוד ושורש העבודה (שער האיתון פ"יב ס"י), שו"ת מנחת שלמה (ח"ב סני"ח), אורלי"צ (ח"ד פכ"ט א) ונר ציון (סוכות עתנ"ב).
4. למהר"י מקורביל (מבעלי התוספות) סימן יא.
5. פס"ת (סתרלי"ט א"א) ע"פ נימוקי או"ח (סתרלי"ט סוסק"א).

ה. גם לדעות הסוברות כי הנמנע מישיבה בסוכה אינו מבטל מצות עשה⁶ (כי מצות ישיבה בסוכה היא 'מצוה קיומית' ולא 'מצוה חיובית'), מכל מקום בעידנא דריתחא מענישים את הנמנע לקיים מצוה קיומית⁷.

בשעת הצורך

- ו. למרות שכל רגע ורגע שהאדם נמצא בסוכה - הוא מקיים מצוה⁸, מכל מקום בעת שצריך לצאת ממנה - אל ימנע מכך, שהרי 'תשבו כעין תדורו', וגם מביתו אדם יוצא בשעת הצורך⁹.
- ז. למרות שקדושת הסוכה גדולה עד מאוד, מכל מקום מי שצריך לדבר בענייני עסקים - אין לו לצאת מהסוכה לשם כך¹⁰, שכן אף בעת דיבורו הוא מקיים מצות ישיבה בסוכה¹¹.

6. מחצית השקל (סו"ס תרל"ט), מנ"ח (מצוה שכה סק"י), מהרש"ם (ח"א סר"ט) ואורלי"צ (ח"ד עק"פ).
7. מנחות (מא, א).
8. שו"ת רבבות אפרים (ח"ב סק"ע א"ל) ועוד רבים, כמבואר לעיל.
9. שם.
10. למרות שמלכתחילה ראוי שלא לדברי דברי חול בסוכה מחמת קדושתה הגדולה, כמבואר במשנ"ב (סתרלי"ט סק"יב) בשם הש"ח.
11. שעה"צ (שם סק"ד).

ח. ראוי ונכון שלא לשחק בסוכה. אמנם, אם כבר משחקים - עדיף לשחק בסוכה¹².

ט. כללו של דבר: ידמה האדם לעצמו כאילו הסוכה היא ביתו, וכל דבר שלא היה עושה חוץ לביתו - לא יעשה חוץ לסוכתו¹³.

פרק כז

כוונת הישיבה בסוכה

- א. בכל פעם שנכנס לסוכה יכוון לקיים מצות ישיבה בסוכה. כוונה זו במקרים רבים היא לעיכובא¹.
- לדעת הגרש"ז אויערבאך², מי שלא כיוון לשם מצוה - נחשב כאילו אכל מחוץ לסוכה³.
- בנוסף, יש לכוון גם את טעם המצוה: זכר ליציאת מצרים וזכר לענני כבוד⁴.
- לדעת ה'בכורי יעקב'⁵ - גם כוונה זו היא לעיכובא, ומי שלא כיוון בישיבתו בסוכה זכר ליציאת מצרים וזכר לענני כבוד - לא יצא ידי חובתו⁶.

1. ראה שו"ע (ס"ס ס"ד) ומשנ"ב (שם סק"י).

2. שו"ת מנחת שלמה (ח"א ס"א).

3. הוא הוכיח דבריו ע"פ מש"כ הביאור הלכה (ס"ס ס"ד ד"ה וי"א שצריכות כוונה) כי מי שלובש טלית לא לשם מצוה - נחשב כאילו לבש בגד של ארבע כנפות ללא ציצית ועבר על מצות עשה, וה"ה בסוכה, שאם אכל או ישן בסוכה ולא כיוון לשם מצוה - הרי זה כאוכל וישן מחוץ לסוכה.

4. ב"ח (סתרכ"ה ס"א). כן הדין במצוות סוכה, תפילין וציצית, משום שהתורה פירטה את טעמם (למען ידעו דורותיכם...), 'למען תהיה תורת ה' בפיך...', 'למען תזכרו...').

5. שם סק"ג.

6. ויש אומרים שבדיעבד אם לא כיוון את טעם המצוה - יצא ידי"ח. משנ"ב (סתרכ"ה סק"א) ואורל"צ (עקל"ה).

12. הג"ר יוסף חיים זוננפלד (שו"ת שלמת חיים סרנ"ה) נשאל: בספרי המוסר כתוב לנהוג קדושה בסוכה ולא לשחק שם בקלפים וכדומה, הלא בד"מ (או"ח סתל"ט) מבואר, דאדרבה, משחק הקלפים יהא בסוכה משום 'תשבו כעין תדורו'! וענה: בוודאי ראוי להיזהר בקדושה, אבל אותם שאין נוהגים בשחוק - טוב יותר שישחקו בסוכה מלילך למקום אחר, דהוי 'תשבו כעין תדורו'.

13. שו"ע הרב (שם).

ב. הרוצה לצאת ידי חובה לפי כל השיטות - עליו לכוין ג' כוונות בעת הישיבה בסוכה: א. לשם מצות סוכה; ב. זכר ליציאת מצרים; ג. זכר לענני כבוד.⁷

ג. לכתחילה ראוי ונכון לכוון את הכוונות האמורות בכל כניסה וכניסה לסוכה.⁸

ד. בכל פעם שנכנס לסוכה, אפילו שלא בזמן הסעודה או השינה, יעצור ויחשוב: 'הנני בא לקיים מצות ישיבת סוכה', מכיון שאם לא יחשוב כך, לאחר כמה ימים תהיה הסוכה בעיניו כמו חצר הבית, המטבח או הסלון, בלי שייכות לרוחניות.⁹

ה. ראוי ונכון שכל אחד יטכס עצה איזה סימן לעשות כדי לזכור לכוין את הכוונות הראויות.¹⁰

ו. חסידים ואנשי מעשה אומרים לפני כל אכילה את הפסוק: 'למען ידעו דורותיכם...', כדי לזכור תמיד את טעם המצוה.¹¹

7. ראה שו"ע (סתרכ"ה סעיף א) ומשנ"ב (סק"א).

8. לדעת הגרבי"צ אבא שאול (אורלי"צ ח"ד פכ"ט) צריך לכוון בכל פעם שנכנס, אולם מדברי הבא"ח (שם) נראה שדי לכוון בכל לילה על כל היממה הבאה. נר ציון (סוכות עתנ"ב).

9. הדרכות ועצות בעבודת ה' (עמ' ר).

10. שערי חג הסוכות (ע"ז).

11. אורלי"צ (ח"ד פכ"א א"א).

ז. 'לב מי לא יחרד - אולי בחסרון כוונה עובר על מצות עשה, וכאוכל וישן מחוץ לסוכה', ולכן 'נכון להתרגל תמיד בעת הכניסה לסוכה לכוין לקיים מצות: בסוכות תשבו שבעת ימים...'¹².

ח. מי ששכח לכוין בכניסתו לסוכה - יכוין כל זמן שנזכר כשהוא עדיין מקיים את המצוה.¹³

12. בא"ח (פרי האזינו), מנחת שלמה (סי' א), מועדים וזמנים (ח"א ספ"ה) ופס"ת (סתרכ"ה א"ב).

13. אורלי"צ (עקל"ה).

פרק כח

ברכת 'לישב בסוכה'

- א. בכל פעם שמברך 'לישב בסוכה' יכוין לפטור את הישיבה, השינה, הטיול, אכילות עראי שאוכל בסוכתו ובכל סוכה אחרת, עד שיברך שוב 'לישב בסוכה'¹.
- ב. את ברכת 'לישב בסוכה' ראוי ונכון לברך בקול ובניגון².
- ג. לאחר ברכת 'לישב בסוכה' - לכתחילה ראוי ונכון לשבת עד שיגמור לאכול שיעור פת יותר מכביצה³.
- ד. לכתחילה ראוי ונכון שלא לברך 'לישב בסוכה' בטרם הוצאו מהסוכה כל הכלים המאוסים, וכל הכלים שמונחים בהם דברים מאוסים⁴.

1. כיון שמעיקר הדין היה צריך לברך עליהם, כמבואר ברמב"ם (סוכה פ"ו הי"ב): 'כל זמן שנכנס לישב בסוכה כל שבעה - מברך קודם שישב, אלא שנהגו שלא לברך, כמבואר בשו"ע (סתרי"ט ס"ז): 'נהגו שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה'. ולכן - כותב האליה רבה (סתרי"ג סק"ד) בשם השלי"ה - 'טוב לאדם כשיברך לישב בסוכה שיכוין לבו לפטור השינה והטיול וכל מה שישתמש בה עד אכילה אחרת'. וכ"מ בכה"ח (סתרי"ט ס"ק: נה, צד, צט).
2. משום שהקול והניגון מעוררים את הכוונה. משנ"ב (סתרי"ג ס"ק ה) בשם השלי"ה.
3. ביכורי יעקב (סתרי"ג סק"ד).
4. לחשוש לשיטת הראשונים (רבנו מנוח והשגות הראב"ד בדעת הרי"ף) שבזמן שכלים אלו נמצאים בסוכה, הרי שהסוכה פסולה מדרבנן ואין לברך

ה. ראוי ונכון שלא לברך ברכת 'לישב בסוכה' בשעה שנמצאים בה כלים שאין מקומם בסוכה (ולא רק כלים מאוסים)⁵.

- ו. אם קר בסוכה - יש ללבוש בגדים חמים כשסועד בסוכה, שלא יצטער מהקור, ויכנס לחשש ברכה לבטלה⁶.
- ז. בכל פעם שקיים ספק האם יש לברך 'לישב בסוכה' ונפסק שלא לברך מספק - ראוי ונכון לצאת ידי חובת הברכה מאחד מבני הבית או מאחד מהאורחים שמברך 'לישב בסוכה'⁷.
- ח. אם אין מי שמברך 'לישב בסוכה' - יהרהר את הברכה בלב, כדעת הרמב"ם והסמ"ג שהרהור כדיבור דמי ונחשב לברכה גמורה⁸.

אפשרות נוספת: לבקש מאדם שעומד לברך כל ברכה שהיא (אחת מברכות הנהנין, בורא נפשות, אשר יצר) שיתכוין להוציאו

- עליה 'לישב בסוכה'. שעה"צ (שם ס"ק יג), קיצשו"ע (סקלי"ה ס"ב) וכה"ח (אות טז).
5. בפוסקים מבואר כי הישיבה בסוכה בעת הזאת לא נחשבת 'תשבו כעין תדורו', כיון שהכניס בסוכה כלים שאינם רגילים בבית דירה'. חת"ס (בגליון שו"ע סתרי"ט, מג"א סק"א). וכ"מ בקיצשו"ע (סקלי"ה ס"ב): 'אם הכניס לתוכה כלים בזו"מ... אין לברך לישב בסוכה עד שיוציאם'.
6. ביה"ל (סתרי"מ).
7. כה"ח (סתרי"ט אות צז).
8. ראה לכתחילה (ברכות ע"מ מב).

בתחילת הברכה ('ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם'), והוא יכול
לצאת, ואת סוף הברכה ישלים בעצמו ('אשר קדשנו במצוותיו
וציונו לישב בסוכה')⁹.

ח. כן יש לנהוג גם בכל מקום בו קיימת מחלוקת הפוסקים
האם לברך 'לישב בסוכה' על אכילה מעין זו, ומנהגו שלא
לברך¹⁰.

9. הליכות מועד (סוכות עש"ע) ע"פ רעק"א (שו"ת סימן ז) ומשנ"ב (סקפ"ג
סק"ו) שיש דין שומע כעונה גם בחצי ברכה. ואף שהחזו"א (או"ח סכ"ט
סק"ו) והבא"ח (ש"ש בראשית אט"ו) פיקפקו בדברי רעק"א, מ"מ בעניני
ספיקות סומכים על שיטתו, כמבואר במנחת שלמה (ח"א ס"ב).

10. כגון האוכל תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן, או שאוכל עוגות ומיני
מאפה, שיש נוהגים להתייחס אליהם כדין פת, ובשיעור של יותר מכביצה
הם מברכים 'לישב בסוכה', ויש נוהגים שלא לברך אלא אם כן הם
אוכלים שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו סעודה (שלוש או ארבע ביצים),
שאז נחשבת אכילתם אכילת קבע.

פרק כט

אכילה בסוכה

א. רבים סוברים, כי אסור לאכול מחוץ לסוכה גם אם שוהה
באכילתו יותר מ'כדי אכילת פרס'.

לדעתם, גם מי שאוכל את ה'כביצה' ביותר מ'כדי אכילת
פרס' - צריך לברך 'לישב בסוכה'.

מאידך, יש סוברים, כי האוכל יותר מכביצה פת חייב
בסוכה רק אם אוכל ברציפות, כל כזית וכזית ב'כדי אכילת
פרס'.

האוכל כדי שביעה - חייב בסוכה גם אם שוהה יותר מ'כדי
אכילת פרס'¹.

ב. באמצע הסעודה יש להיזהר שלא לאכול ושלא לשתות
מאומה מחוץ לסוכה².

1. ראה דברי הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פנ"ב הע' נד, שו"ת מנחת שלמה תנינא
סי' ח), מקראי קודש (סוכות ח"א סי' לא עמ' קלז), דובב מישרים (ח"א
סי' מח) והגר"נ קרליץ (חוט שני סוכות ערמ"ה). מה גם שיש לצרף את
הדעות הסוברות שמברכים על עצם הישיבה בסוכה, גם מבלי לאכול
(חוט שני שם).

2. בשעה"צ (סתרליט סקכ"ט) לא הכריע בדבר, אולם באורלי"צ (ח"ד פכ"ט
א"ד) כתב לאסור, והוכיח את דבריו מדברי השו"ע, עיי"ש.

ג. לכתחילה ראוי ונכון שלא לצאת מהסוכה באמצע הסעודה כשיש בפה שאריות מאכל שעדיין לא נבלעו.³

ד. הקובע את סעודתו על בשרים, דגים או גבינות, ראוי ונכון שיאכלם בסוכה דווקא.⁴

ה. ראוי ונכון שלא לקבוע סעודה מחוץ לסוכה אפילו על תפוחי אדמה, או על כל דבר אחר שעיקרו להשביע.⁵

ו. לדעת 'שבלי הלקט'⁶ וה'בכורי יעקב'⁷ - בשבת ויום טוב אפילו אכילת עראי (כזית) נחשבת כאכילת קבע.⁸

3. ראה תשובות והנהגות (ח"ב סשי"ה).

4. ראה משנ"ב (סתרלי"ט סקט"ו).

5. תשובות והנהגות (ח"א ששע"ח): 'בזמנינו שהרבה אנשים רגילים לקבוע סעודת הצהרים בלא פת כלל... תפוחי אדמה עיקרם להשביע, ורגילים לקבוע עליהם סעודה, אזי אם אכל עמהם סעודה בקביעות אף בלי לחם, אלים מפירות, ואפילו לפוטרים פירות גם בקביעות, כה"ג ראוי לחייב בסוכה'.

6. שם.

7. שם (סק"כ).

8. ראה צל"ח (ברכות מט, ב, בתוד"ה אי בעי), שלטי גיבורים (פסחים דף כ מדפי הרי"ף) ורש"י (ביצה לד, ב) דסעודת שבת קובעת אפילו אכילת עראי.

אמנם, יש חולקים על כך. ראה שעה"מ (הל' סוכה פ"ז ה"ז), א"ר (שם סק"א), ברכ"י (סקס"ח א"ה) וציץ אליעזר (חט"ז ס"כ).

ויש שחילקו, שדווקא מה שאוכל משום חובת סעודת יו"ט (דהיינו הכזית הראשון) נחשב כאכילת קבע, אבל מה שאוכל לאחר מכן - נחשב לאכילת עראי ואין צריך לישב בסוכה אלא אם אוכל יותר מכביצה. הגהות רעק"א (שם סק"ב).

ז. לכתחילה אין לאכול במסעדות שסוכותיהן נמצאות על אם הדרך, ללא דלתות, הואיל ואינן ראויות לשינה מחשש ליסטים וגנבים.⁹

הבאת מאכלים לסוכה

ח. הבאת מאכלים לסוכה, וכן הבאת שאר דברים הנצרכים לאכילה ולשינה - נחשבת למצוה, ולכן גם לאדם חשוב ונכבד ביותר מותר לעשותם.¹⁰

9. 'ואם כי המקיל יש לו על מי לסמוך וכמ"ש הביה"ל, מ"מ כבר הוסיף הביה"ל דנכון להחמיר לכתחילה'. פס"ת (סתרי"מ א"ו הע' 18).

10. קל וחומר: אם התירו לאדם חשוב לעשות סוכה שאינה גמר מצוה, כל שכן שמותר לו להביא לסוכה דברים הנצרכים לאכילה ולשינה שהם גמר מצוה. קצה המטה (סו"ס תרכד).

פרק 5

שולחן בסוכה

- א. יש לאכול רק על גבי שולחן שנמצא בתוך הסוכה, ולא על שולחן שנמצא מחוצה לה.¹
- ב. היושב בסוכה ושולחנו בתוך הבית - הרי הוא כמי שלא אכל בסוכה.²
- הדבר מצוי מאוד בסוכה הנמצאת במרפסת הבית, ומעמידים את השולחן בתוך הבית בפתח הסוכה, ובני הבית יושבים בסוכה וסועדים על גבי השולחן.
- וכן הדבר מצוי, כאשר הסוכה היא המשך של אחד החדרים שבבית, שחלק מהחדר מקורה בתקרה וחלקו בגגון שנפתח לסוכה.³
- ג. אסור לסעוד כשהשולחן מחוץ לסוכה גם כאשר הסוכה גדולה והוא יושב כולו בתוך הסוכה.⁴

1. גזירה שמא ימשך. שו"ע (סתרי"ד סי"ד).

2. שו"ע (סתרי"ד סי"ד).

3. מאורות ההלכה (סוכות עמ' 252).

4. משנ"ב (סתרי"ד סי"ו). ראה שעה"צ (שם סק"ז) שדווקא ביושב על פתח הסוכה מבפנים ולוקח מן המאכלים המונחים על השולחן שבחוץ, דאז גזרין שמא ימשך אחר שולחנו; אבל אם יושב בסוכה שיש בה שיעור ואוכל ואינו לוקח מן השולחן כלל, רק שנוהג כמו עני שפתו בידו ואוכל, בכה"ג לא גזרו חכמים כלל שמא ימשך.

- ד. שולחן שמקצתו בסוכה ומקצתו בתוך הבית - מתיר אכילה ליושב בסוכה.⁵
- יש סוברים, כי די שטפח מן השולחן יהיה בתוך הסוכה.⁶
- יש סוברים, כי צריך שרוב השולחן יהיה בתוך הסוכה.⁷
- ויש סוברים, שצריך שרוב שולחן הנראה לעיניים יהיה בתוך הסוכה.⁸
- ה. לכן, כדי לצאת ידי חובת כל הדעות, יש לשים לב שרוב השולחן הנראה לעין יהיה בתוך הסוכה.
- צריך שימת לב מיוחדת כאשר הסוכה היא המשך לסלון.⁹
- ו. המחבר שני שולחנות על ידי שפורס מפה אחת על שני השולחנות - שני השולחנות נחשבים כשולחן אחד ארוך, וצריך שרובו יהיה בתוך הסוכה.¹⁰
- ז. גם כאשר השולחן נמצא בתוך הסוכה ולא בבית, יש לשים לב שהוא לא יהיה תחת סכך פסול, כגון בליטות הבולטות מהבית.¹¹

5. משנ"ב (שם סק"ו).

6. שעה"צ (שם סק"ו) בשם החיי אדם.

7. שעה"צ (שם) בשם הברכי יוסף.

8. ער"ה (שם). הו"ד בכה"ח שם אי"א.

9. ראה לעיל.

10. משנה הלכות (בנתיבות ההלכה סוכות עמ' 195).

11. פמ"ג (מש"ז סתרמ"ג סק"ד).

ח. אם חלק מהסוכה פסול, כגון שיש אילן שמאחיל על חלק זה, או שיש מעליו גג או מרפסת, לא רק שאסור לאכול או לישון תחתיו, אלא אף אסור לסועד להעמיד שם את שולחנו¹².

שולחן בסוכה בעת השינה

ט. לכתחילה ראוי ונכון שהסוכה תהיה ראויה לאכילה גם בעת השינה, ולכן יש להשאיר בסוכה שולחן כל שהוא בעת השינה¹³.

פרק לא

שתיה

- א. ברמ"א¹ מבואר, כי 'מי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח'.
- ב. גם מי שאינו מקפיד לשתות מים ומשקאות קלים בסוכה, אם הוא נמצא סמוך לסוכה - ראוי ונכון שיכנס לשתות בסוכה².
- ג. הנמצא במקום רחוק ונמנע מלשתות בגלל שאין לו סוכה - יתכן שנחשב למצטער ביו"ט ואסור לנהוג כן³.

תרופות

- ד. רבי יעקב לנדא - אב"ד בני ברק - העיד על צדיקים שהחמירו על עצמם ליטול תרופה בסוכה⁴.

1. סימן תרלט סעיף ב.
2. מדין 'תשבו כעין תדורו', כי כן דרך בני אדם, שבהמצאם סמוך לביתם - אינם שותים מחוץ לבית, אלא נכנסים הביתה כדי לשתות. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פ"ט סי"ח).
3. 'גם חשיב קצת כאילו אינו מאמין בדרשת חז"ל דתשבו כעין תדורו'. הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה ח"ב סני"ח).
4. נטעי גבריא (סוכות ערני"א).

12. שערי חג הסוכות (על"ט).

13. משנ"ב (סתר"מ סקכ"ז); שו"ת אז נדברו (חי"ד סמ"א); ארחות רבנו (חי"ב ערכ"ט).

פרק לב

שינה בסוכה

- א. עיקר מצות סוכה היא השינה בסוכה, והיא חמורה יותר מאכילה, 'שהרי אוכלים עראי חוצה לה, ואין ישנים חוצה לה'.¹
- ב. אין להקל במצות השינה בסוכה. ב'שו"ת מן השמים'² מובא: 'ויש לכל אדם ללמוד מהצדיקים איך שמסרו נפשם על שינה בסוכה, קל וחומר בימינו שאפשר בקל לעשות סוכה באופן שיוכלו לישן שם בנוחיות, שאין להשתמט ממצוה זו, כי המבטל עצמו ממצות סוכה עונשו מרובה'.
- ג. בספר 'יוסף אומץ'³ מבואר, כי כל סברות המקילים לגבי שינה מחוץ לסוכה - 'המה גרועות וחלשות ומעוטות מאוד, וכל בעל נפש יחוש לעצמו שלא לבטל מצוה רבה זו'.
- ד. לפני השינה בסוכה יש לכוון את כוונות הישיבה בסוכה, שהרי מצות עשה מן התורה לישון בסוכה, ומצוות צריכות כוונה.⁴

1. לשון הטור (סתרליט) בשם רבנו תם. הבכורי יעקב (סתרליט סק"א) ביאר עפ"י מדוע במשניות ובפוסקים נקטו 'שינה' ולא 'אכילה', וז"ל: 'פשוט הוא דהיי' ג"כ לאכול, ונקט שינה כלשון המשנה, משום דעיקר מצות סוכה היא שינה, דבה אפילו עראי אסור חוץ לסוכה'.
2. סימן כו.
3. סימן תתרכג.
4. נר ציון (סוכות עתתס"ה).

ה. מי שרגליו מחוץ לסוכה, בקלות עלול להשמט חלק נוסף מגופו אל מחוץ לסוכה, ולכן עליו להקפיד מראש לפני השינה לשכב באופן שמקסימום מגופו יהיה בתוך הסוכה.⁵

ו. בחור שהוריו אמרו לו שיבוא איתם למקום שבו הוא לא יוכל לישון בסוכה - אינו צריך לשמוע בקולם, גם אם יהיה להם צער מחמת סירובו.⁶

ז. מי שסוכתו מוצפת באורחים והגיע עת האוכל או עת השינה - אינו רשאי לאכול או לישון מחוץ לסוכה.⁷

ח. בחורים המגיעים לישיבה בערב שמחת תורה והם עייפים כי היו נעורים בליל הושענא רבה - אסור להם לישון מחוץ לסוכה, ואין בזה פטור 'מצטער'.⁸

חתן

ט. רבי שלמה זלמן אויערבאך היה אומר, כי 'לא נזכר בשום מקום מפטור של חתן בשנתו הראשונה משינה בסוכה'. אולם - הוא הוסיף - 'אם האשה מפחדת לישון לבדה בבית, נראה שאפשר להקל לישון בבית חוץ לסוכה'.⁹

5. שערי חג הסוכות (על"ח).
6. דהוי כאמר לו אביו אל תקים סוכה, שאינו חייב לשמוע בקולו. הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש מועדים עקפ"ב).
7. הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש מועדים עקפ"ג).
8. אזמרה לשמך (עקכ"ט) ע"פ הביכורי יעקב (סתרי"מ סק"ג).
9. שלמי מועד (פרק כז).

פרק 5

שינת עראי, התנמנות

- א. למרות שאכילת עראי מותרת חוץ לסוכה, מכל מקום שינת עראי אסורה חוץ לסוכה, משום שלפעמים 'אדם ישן קימעא ודיו', והוי כאילו ישן שינת קבע¹.
- ב. יש לעשות כל מאמץ לא להגיע למצב של התנמנות מחוץ לסוכה, כי יש סוברים שאפילו התנמנות לשניה אחת אסורה².
- ג. היודע בעצמו שאם יתיישב עתה על כסא הוא יתנמנם - לדעת הגר"ש אלישיב, נחשב כהולך לישון מחוץ לסוכה (ולא כמי שנרדם ללא כוונה).
- אולם, אם לא עלה בדעתו שירדם כשיתיישב על הכסא, ונרדם לאונסו - לא עבר איסור במה שנרדם³.

שינה בשיעור תורה

- ד. לדעת רבי שלמה זלמן אויערבאך⁴ - אסור לאדם ללכת לשיעור אם יודע שירדם שם.

1. ירושלמי (סוכה פ"ב ה"ה); שו"ע (סתרלי"ט ס"ב) ומשנ"ב (ס"ק יא).
2. מקראי קודש (סוכות ח"א סלי"ג) ע"פ התשב"ץ ובעל המאור. אולם, ראה משנ"ב (סתרלי"ט סק"י"א) ששינה פחות משיעור הילוך מאה אמה (כ-54 שניות) - אינה נחשבת לשינת עראי ומותרת.
3. אשרי האיש (מועדים עקפ"א).
4. זמן שמחתנו (פ"א א"א).

לדעת רבי נסים קרליץ⁵ - מי שנמצא בבית הכנסת וחוטפתו שינה, רשאי להירדם שם.
לתכנן מראש לישון בשיעור - אסור אליבא דכולי עלמא⁶.

שינה בנסיעה

- ה. הנוסע ברכב או במטוס ותקפתו שינה - לדעת רבי חיים קניבסקי ורבי נסים קרליץ, אינו בכלל האיסור של שינה מחוץ לסוכה⁷.
- לדעת רבי שלמה זלמן אויערבאך - אסור לאדם לנסוע ברכב (כשאין לו היתר של 'הולכי דרכים') אם יודע שירדם שם⁸.

5. חוט שני (סוכות פ"א סק"ד).
6. שם.
7. הטעם: משום דהוי בכלל 'הולכי דרכים' שפטורים מן הסוכה. הגר"ח קניבסקי (ארבעת המינים כהלכתם עקפ"ב).
- טעם אחר: משום דהוי בכלל 'תשבו כעין תדורו', שכן גם בשאר ימות השנה יש שמתנמנמים באמצע הדרך, ואינם הולכים לישון בבית. הגר"מ סירוטה (ילקוט הליכות סוכות עש"פ).
- הנפק"מ בין שני הטעמים הנ"ל תהיה במי שנוסע לטיול לשם תענוג בחול המועד סוכות, האם מותר לו להתנמנם באמצע הדרך, שהרי בשו"ת אגרות משה (ח"ג סצ"ד) ובאז נדברו (ח"א סלי"ד) מבואר, דמה שפטרו הולכי דרכים ממצות סוכה הוא דווקא בנסיעה שיש בה צורך, ולא כשנוסע לשם תענוג בעלמא, וממילא לפי טעמו של הגר"ח קניבסקי אסור לו להתנמנם (כי אין דינו כהולכי דרכים), ולפי טעמו של הגר"מ סירוטה מותר לו להתנמנם (דהוי בכלל 'תשבו כעין תדורו'). ילקוט הליכות (סוכות עש"פ).
8. זמן שמחתנו (פ"א א"א).

פרק לד

לימוד תורה בסוכה

- א. מעלת קדושת הלימוד בסוכה הוא רב ביותר¹, ולכן יש להשתדל להתאים את הסוכה שיהיה אפשר ללמוד בה בישוב ובהרחבת הדעת².
- ב. הנצרך בלימודו להרבה ספרים, והבאת הספרים לסוכה כרוכה בטירחה מרובה – יתכן שהוא פטור מהסוכה, ורשאי ללמוד במקום בו נמצאים הספרים³.
- אולם, מי שמחמיר על עצמו וטורח כדי שיוכל ללמוד בסוכה – יש לו שכר רב⁴.
- ג. קיים ענין גדול ללמוד משניות 'סוכה' בכל לילה מלילות חג הסוכות בתוך הסוכה⁵.

1. כמבואר ביערות דבש (ח"א, דרוש ו, ד"ה וזהו) וביסוד יוסף (פרק עז).
2. פרמ"ג (מ"ז, סתר"ט סק"ג). וז"ל הבכורי יעקב (שם סק"ה): 'ויתחכם איך יכול ללמוד בלא טורח כדי להתחייב בסוכה, ולקיים מצות הבורא יתברך ולא להפטר'.
3. אכן, אם יש לו מקום בסוכה שיכול להניח שם את הספרים בכל ימי החג, ואינו צריך לסלקם לאחר שמסיים ללמוד בהם, חייב להעלותם לסוכה כדי שיוכל ללמוד בסוכה.
4. משנ"ב (שם) וכה"ח (שם).
5. שלי"ה ואור הישר (אות ז); בא"ח (פר' האזינו אות ז); כה"ח (סתרמ"ג אות כ).

פרק לה

טיולים

- א. לכתחילה ראוי ונכון להמנע מלצאת לטיולים בימי חג הסוכות, כי בקלות אפשר להכנס לחשש דאורייתא של ביטול מצות סוכה, אלא אם כן הינו יודע בבירור שתהיה סוכה מצויה לו בעת הצורך¹.

1. כה כתב האג"מ (או"ח ח"ג סצ"ג): 'בחג הסוכות אסור לצאת לטיול ולתענוג בעלמא למקום שלא יהיה לו סוכה, דכל הפטור של הולכי דרכים מהשיבה בסוכה, הוא רק אם הולכים למסחר וכיוצא שהוא צורך ממש, אבל לטיול ולתענוג בעלמא שאין בו שום הכרח וצורך – אינו כלום מה שבשביל תאוותו והנאתו היה יוצא מביתו, כיון שלא היתה יציאתו מביתו לצורך. וגם בלא זה נעשים על עשה בעידן דריתחא כשמבקש טצדקי למיפטר מהמצוה'.

וכן מבואר בהליכות שלמה (פ"ט סכ"א): 'המטיילים אין להם דין הולכי דרכים, שהרי יכולים הם לערוך את הטיול בזמן אחר, ולפיכך חייבים בסוכה. לכן, יש להמנע מטיולים למקומות שאינו יודע שתהא סוכה מצויה לו בעת הצורך'.

הגרש"ז אויערבאך הוכיח זאת מדברי הרמ"א (סתר"מ ס"ג) שכתב: 'מי שמקיז דם – חייב בסוכה', מפני שהיה יכול להקיז הדם לפני חג הסוכות או לדחות את ההקזה לאחר החג. ומכאן למד המג"א (שם סק"ד) שמי ששותה משקה המשלשל, למרות שמצטער הרבה, חייב בסוכה, 'דהוה ליה לעשותו קודם החג או אחריו'. ואמר הגרש"ז: 'אם במקום צער אסרו חכמים מטעם זה (שיכול להקדים או לאחר) לענין הקזה ומשקה המשלשל – הרי לצורך טיולים על אחת כמה וכמה שיש להימנע מהם (שהרי יכול להקדים או לאחרם)'.

ב. בזמנינו ראוי להימנע מללכת בדרכים בחג הסוכות אפילו לצורך, ולא רק לשם טיול².

ובארחות הלכה (שם) מובא, כי ענין הטיולים בחול המועד היה למורת רוחו של הגרש"ז אויערבאך, כי כבר אמרו חז"ל: לא ניתנו המועדות אלא כדי שיעסקו בהם בתורה. ובפרט בחג הסוכות שכתב היסוד ושורש העבודה שבכל רגע ששוה חוץ לסוכה שלא לצורך מבטל מצות עשה. אולם לדעת הגר"י קרליץ (חוט שני שם) – מעיקר הדין מותר לאדם להכנס למצב של הולכי דרכים אף אם נוסע ללא צורך מיוחד, כגון שקובע עצמו לנסוע לטיול בחול המועד, דלא מצינו שום הגבלה בזה, אמנם הרי זה שטות לאבד מצוה יקרה בשביל טיול, אף שמעיקר הדין הוא פטור. לדעתו הגדרת 'הולכי דרכים' היא אינה לפי שיעור אורך הדרך, או לפי מספר השעות שצריך להטלטל בדרכים, או לפי טירחת הדרך, אלא הדבר תלוי אם זו דרך שבאמצעה נעשה לו צורך לאכול או לישון, או כגון שזה הזמן הקבוע לו לצרכים אלו, אזי לגבי זה הרי הוא נחשב כ'הולכי דרכים'.

לדעת הגר"ש אלישיב (שערי חג הסוכות עכ"ח) – טיול אינו דומה לציצית, דהתם כתבו התוס' דענשין ליה מפני שעושה תחבולה כדי להפטר, משא"כ כשרוצה לצאת לטיול ואינו נמנע – אין זה כולזול במצוה. ולענין מעשה, מי שיש לו איזה צורך לצאת לטיול, אי אפשר להחמיר עליו.

2. ראה עמק ברכה (עמ' צא) בטעם הדבר.

פרק לו

כבוד הסוכה

א. הסוכה היא תחליף לחדרי הבית המכובדים (כגון חדר שינה וחדר אורחים – סלון), ולא תחליף למטבח או לחדר שרות, וכשם שאין דרך לעשות תשמישים מבוזים בחדרים המכובדים, כך אין לעשות תשמישים אלו בסוכה¹.

סירים וקערות

- ב. מיד בגמר האכילה, כשכל הסועדים סיימו לאכול, יש להוציא את כלי האכילה המלוכלכים מהסוכה².
- ג. לכתחילה ראוי ונכון שלא להכניס סירים לתוך הסוכה אף בשעת האכילה³.
- ד. גם מי שרגיל כל השנה להביא סירים לשולחן הסעודה, בסוכות לא יביאם לשולחן⁴.
- ה. מי שאין דרכו בביתו להניח סיר על שולחן הסעודה (אלא

1. הליכות מועד (סוכות עש"ס).

2. כף החיים (סתרי"ט סט"ז); הגר"י קרליץ (חוט שני שם).

3. משנ"ב (סתרי"ט סק"ה).

4. כיון שדרך העולם לא להביא סירים לשולחן, אי"כ נידון כתשמיש מבוזה שאסור לעשותו בסוכה. ראה משנ"ב (סק"ה).

מערה מהסיר לתוך צלחת מרכזית ואותה מביא לשולחן) - צריך להקפיד ביותר שלא להכניס סירים לסוכה אפילו בשעת הסעודה⁵.

ו. מותר לפנות את הכלים מהשולחן בשבת לאחר סעודה שלישית, ואין בזה משום 'הכנה', מפני שעושה כן משום הצורך המידי לכבוד הסוכה⁶.

ז. לדעת רבנו מנוח⁷ וסייעתו⁸, כל זמן שהסירים והקערות נמצאים בסוכה - הסוכה פסולה מדרבנן ואסור לברך 'לישב בסוכה'⁹.

ח. ב'שער הציון'¹⁰ מובא, כי ראוי לחוש לדעת רבנו מנוח שאין לברך 'לישב בסוכה' בעת שנמצאים בה דברים שאינם ראויים להימצא בסוכה.

ט. מי שדר בקומה גבוהה וסוכתו נמצאת למטה, ואין באפשרותו להוציא את כלי האכילה ולהעלותם לביתו -

5. משנ"ב (סתרליט סק"ה) ושערי חג הסוכות (ע"א).

6. הגר"מ גרוס (ארבעת המינים כהלכתם עק"ג) בשם הגר"י אלשיב; הגר"ש קמנצקי (קובץ הלכות סוכה עקפ"ב).

7. פ"ו הי"ד.

8. ראה כה"ח (סתרליט סקט"ז).

9. למרות שפוסקים רבים חולקים על דבריו, מכל מקום לכתחילה יש לחוש לדבריו. ראה שעה"צ (סתרליט סק"ג).

10. סימן תרלט ס"ק יג.

יניחם בתוך שקית אטומה או כל כיסוי אחר, באופן שלא יראו את הלכלוך¹¹.

י. בשעת הצורך, עדיף להשאיר פינה בסוכה - סמוך לכניסה - ללא סכך כשר, ושם להניח את הסירים¹².

11. ילקוט הלכות (ה' סוכה עשע"ט). ראה נט"ג (ערפ"ה).

12. שערי חג הסוכות (ע"י).

פרק 5

תשמישים וחפצים לא מכובדים

- א. אסור לעשות דבר בזוי בסוכה, ולכן אין להחליף טיטול בסוכה¹.
- ב. אין לשטוף כלים בסוכה, 'דהוי בזיון למצות סוכה'².
- ג. אין זה מכבוד הסוכה לצלות בשר בסוכה³.
- ד. אין לקלף תפוחי אדמה וכיוצא בזה בתוך הסוכה⁴.
- ה. אין לשטוח בסוכה בגד רטוב כדי ליבשו, 'דהוי בזיון למצות סוכה'⁵.

חפצים לא מכובדים

- ו. נקוט כלל זה בידך: כל דבר שאין דרכו להיות בחדר המכובד בדירתו (סלון, חדר שינה) - אין להכניסו לסוכה⁶.

1. ראה משנ"ב (סתרלייט סי"א).

2. ראה משנ"ב (שם).

3. בדומה לקדרות שאסור להכניסם לסוכה. רבי ישראל פסח פיינהנדר (בעל אבני ישפה. הוי"ד בנתיבות ההלכה עמ' 149).

4. ענני כבוד (עע"ז) בשם דולה ומשקה.

5. שו"ת לב חיים (חי"ג סק"מ); מבואו ועד צאתו (ירח האיתנים עשמ"ב).

6. משנ"ב (סתרלייט סק"ד).

- ז. אין להכניס לסוכה ארגז כלי עבודה, וכן אופנים של ילדים, משום כבוד הסוכה⁷.
- ח. אין להכניס פלטה חשמלית לתוך הסוכה, כדין תשמיש מבוזה שאין מקומו בחדרי הבית המכובדים⁸.
- ט. אין להכניס לסוכה בגדים שאינם מכובדים, מקל שאינו מכובד, וכל כיוצא בזה⁹.
- י. ראוי ונכון שלא להכניס לסוכה את קופסת או שקית המלח שמהם בוזקים למלחיות, כדין 'כלי תשמיש' שאין מכניסים לסוכה¹⁰.
- יא. כללו של דבר: 'כל דבר שלא היה משהה בביתו בחדר הנאה שבו - לא ישהה דבר זה בסוכה'¹¹.

7. ערוה"ש (שם).

8. סוכת שלם (סל"ט סי"י).

9. שם.

10. ערוך השולחן (סתרלייט סי"ג).

11. שם.

פרק ל"ח

קדושת הסוכה

- א. בספרים הקדושים מובא, כי בסוכה שורה קדושה דוגמת בית המקדש - 'הסוכה מלאה ברכת ה' כמו בית המקדש'¹.
- ב. יש להשתדל ככל האפשר לא להכניס גוי לסוכה, כי הסוכה היא מקום לשכינה ולשבעה אושפיזין².
- ג. המדקדקים במצוות מקפידים שלא להכניס לסוכה עיתון חדשות, אפילו אם אין בו טינופת ורכילות³.
- ד. בספר 'אורחות רבנו'⁴ מובא, כי הסטייפלר 'לא נתן להכניס לסוכה אפילו עתון חרדי'.
- ה. אין לעשות את הסוכה 'קפנדריא' (קיצור דרך), ולכן לא יכנס לביתו דרך הסוכה כדי לקצר את דרכו⁵.

1. תפארת שלמה (ד"ה שבעת).

2. ראה ש"ך (עה"ת פרשת אמור), בית דוד (סתמ"ד) וכה"ח (אות ו), שבכניסת גוי לסוכה - הקדושה נעלמת והאושפיזין מקללים אותו.

ברם, אם יש הכרח להכניסו לסוכה, כגון שהוא מטפל בחולה או בזקן סיעודי, שפיר דמי להכניסו לסוכה. הליכות מועד (עש"ד).

3. ראה להלן.

4. עמ' רכד.

5. רי"ץ גיא (מאה שערים דף עב) בשם רב האי גאון.

מי שמוכרח לעבור דרך הסוכה - ישהה מעט, ועדיף שיאכל או ישתה דבר מה בסוכה⁶.

נקיון הסוכה

- ו. יש להקפיד לכבד ולנקות את הסוכה מיד לאחר סיום האכילה⁷.
- ז. אם הצטברה פסולת של קליפות ועצמות בתוך הסעודה - ראוי ונכון להוציאם מן הסוכה, ולא להמתין עד גמר הסעודה⁸.
- ח. הגר"פ שיינברג אמר, כי סוכה מלוכלכת בניירות, אריזות וחפיסות - יתכן והיא פסולה מדרבנן, קל וחומר מדין 'קדרות'⁹.
- ט. אין להניח פח אשפה בסוכה. יש מתירים להכניס פח אשפה לסוכה בכדי לפנות את השולחן ומיד להוציאו¹⁰.

6. כדין בית כנסת, שאם הוצרך לקרוא לחבירו או לקצר דרכו דרך בית הכנסת - צריך להתעכב שם מעט, או ללמוד הלכה או משנה, כמבואר בשו"ע (סקני"ד ס"א ובביה"ל שם ס"ד ד"ה לעשותו). הליכות מועד (סוכות עש"ד).

7. מעורר ישנים (סכ"ו אקני"א).

8. הגר"ח קניבסקי (ענני כבוד ע"ז).

9. שהרי אין זה 'תשבו כעין תדורו', כי אין אדם דר בביתו בתוך ערימת אשפה. בנתיבות ההלכה (עמ' 39).

10. שם.

לפני השינה ולאחריה

י. בכלל הכבוד שצריך לנהוג בסוכה הוא, שלא להניח נעלים בסוכה, שהרי גם בחדר הנאה שבבית אין רגילים להניח נעלים¹¹.

יא. לאחר חליצת הנעליים בסוכה - יש להניחם מתחת למיטה, כדי שיוכל לנועלם מיד כשיקום משנתו¹².

יב. יש לסדר את המיטה בסוכה בסמוך לקימה מהשינה, משום כבוד הסוכה¹³.

11. ערוה"ש (סתר"ט ס"ד).

12. ערוה"ש (שם).

13. שם.

פרק לט

הפטורים מן הסוכה

א. כל חולה, ואפילו הקל ביותר, אם לא נוח לו להיות בסוכה, יכול להכנס לביתו ששם נוח לו יותר¹.

ב. לא יחפש אדם סיבות ותירוצים כדי להיפטר ממצות ישיבה בסוכה, אלא אדרבה - ישמח בכל רגע שיכול לקיים מצוה רבה זו².

ג. הפטור מן הסוכה - לא ייצא ממנה בשמחה, במחשבה מסוג של 'ברוך שפטרני'³, אלא יצטער בלבו על כך שלא זכה לקיים מצוה יקרה זו, ונמנע ממנו להסתופף ב'צילא דמהנותא'⁴.

גשמים

ד. מי שלא יודע לשער מתי לצאת מהסוכה בעת ירידת גשמים

1. שו"ע (סתר"מ ס"ג) ומשנ"ב (שם סק"ו); שערי חג הסוכות (ע"יג).

2. כה כתב היוסף אומץ (אות תרכב): 'שתיה ופירות, אף שבדין לא בעי סוכה, מ"מ כתבו שיש להחמיר, שלא יחפש אדם תואנות ועלילות לפטור ממצות ה', שזהו מטענת היצר הרע. אדרבה ישמח בלבו...!'

3. כי זו מידתם של אומות העולם, כמבואר בסוכה (ג, א).

4. ומחשבתו הטובה תחשב לפני השי"ת כאילו קיים את המצוה בפועל. שערי חג הסוכות (ע"יט).

- ישער שאם היו יורדים גשמים כאלו לתוך ביתו היה יוצא, יכול לצאת גם מסוכתו⁵.

ה. מי שאכל בביתו מחמת הגשמים, כשמברך ברכת המזון יכול לומר: 'הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת', שכן 'נוסח זה לא שייך לסוכה, רק ליום טוב'⁶.

ו. ב'מטה אפרים'⁷ מבואר, כי מי שמרגיש בנפשו שאם יאכל בבית בעת ירידת גשמים - 'תהיה נפשו עגומה עליו ויצטער ביותר, רשאי לאכול בסוכה'⁸.

ז. בעת ירידת גשמים יש מציעים לפרוס ניילון שקוף (שהשמש עוברת דרכו) על גג הסוכה⁹, ואז אפשר להמשיך לאכול ולישון בסוכה ולקיים מצות ישיבה בסוכה¹⁰.

5. רמ"א (סתרי"ט סי"ה).

6. נטעי גבראל (פני"ב סי"ז) בשם משנת יעקב.

7. סימן תרכה סעיף סד.

8. בשו"ת אבני נזר (סתרי"ז אות ו) מובא: 'מה שנסתפקת - היושב בסוכה כשהגשמים יורדים יעבור בבל תוסיף, וברמ"א כתב דהוה רק הדיוט, לעניות דעתי נראה - בל תוסיף אינו אלא באותו מעשה עצמו בתוספות, כגון חמשה פרשיות בתפילין - אין שינוי במעשה, רק מוסיף פרשה, וכן הישן בשמיני בסוכה - אין חילוק במעשה השינה, רק מוסיף יום. אבל זה שינוי במעשה הישיבה, שהתורה אמרה דירה של הנאה, לא דירה של צער... הרי דכשיש שינוי במעשה - אין בל תוסיף'.

9. שכן באופן זה הסכך הוא שמגן ומצל מפני השמש.

10. ראה אורחות רבנו (ח"ב ערי"ח בשם החזו"א) שאם פרס ניילון שקוף על הסכך - לא פסלו בדיעבד. ומ"מ לכתחילה אין לפרוס ניילון שקוף על

ח. אסור להמלט לתוך הסוכה בעת ירידת גשמים, שכן כל הנאה מסוכה שלא לצורך מצוה - אסורה¹¹.

הסכך גם לשיטה זו, לפי שהגשמים צריכים לעבור דרך הסכך. הליכות מועד (סוכה עש"י).

אם אין לו ניילון שקוף - הם מציעים להניח כל ניילון אחר או ברזנט אטום למים, וגם באופן זה יהיה אפשר לקיים מצות סוכה לחלק מהראשונים (מבלי לברך 'לישב בסוכה'). משנ"ב (סתרי"ט סי"ק נח).

כי הנה נפסק להלכה (שו"ע סתרי"ט סי"ט) שמותר לפרוס סדין תחת הסכך לנוי, אך נחלקו הראשונים האם מותר לפרוס את הסדין לשם הגנה מפני החמה או הגשמים. לדעת התוספות (סוכה י, א, ד"ה פירס), הרא"ש (פ"א סט"ז), האור זרוע (סרפ"ח) והסמ"ג (עשין מג) - סוכה זו כשרה; אולם לדעת רש"י (סוכה י, א, ד"ה הנשר) והרמב"ם (פ"ה מהלכות סוכה הי"ז) - סוכה זו פסולה אפילו בדיעבד. השולחן ערוך (שם) והמשנ"ב (שם) פוסקים כדעת הפוסלים.

ו'מכל מקום' - כותב המשנ"ב (שם) - 'בשעת הדחק... מוטב לפרוס סדין תחת הסכך בתוך ארבעה טפחים משיאכל חוץ לסוכה, אבל לא יברך על זה לישב בסוכה'.

אולם יש סוברים שכל ההיתר בפריסת סדין הוא רק בגשמים הנוטפים מהסכך לאחר שנפסק הגשם, אבל בשעת ירידת הגשמים ממש אינו מקיים מצות סוכה, אף אם יושב תחת הסדין ואינו מצטער בישיבתו, כיון שגשמים סימן קללה בחג הן, והרי זה כשופך קיתון על פניהם, ואינו רוצה בקיום מצות סוכה כלל. חכמת שלמה (סתרי"ט סי"ה) ופתחא זוטא (סתרי"ט סי"ק טו). וכן מבואר בצפנת פענח (פ"ו מהלכות סוכה הי"ב) שבשעת הגשמים הסוכה אינה נחשבת כסוכה, והפטור מלשבת בה הוא לא רק משום מצטער.

11. שו"ת עונג יו"ט (סי' מט).

פרק מ

נשים במצות סוכה

א. אשה פטורה מסוכה, משום שמצוה זו היא 'מצות עשה שהזמן גרמא'. אולם, אם היא יושבת בסוכה היא מקיימת מצוה¹.

ב. מצוה על כל אדם להשתדל שאשתו ובני ביתו ישובו עמו בסוכה², 'להיות מסתופפים בצילא דמהמנותא'³.

1. ויש בזה שני אופנים: א. אשה שיושבת בסוכה ומקיימת מצוה זו כאינה מצווה ועושה; ב. אשה נשואה שיושבת בסוכה יחד עם בעלה ועי"ז עוזרת לו בקיום מצות סוכה, באופן שהוא מקיים את המצוה ביתר שלימות והידור; ושכר מצוה מהודרת הוא גדול הרבה יותר משכר מצוה שמתקיימת רק כפי עיקר הדין. וגם שאר נשות המשפחה, כגון בנותיו ואחיותיו, יכולות לעזור לאנשים בקיום מצוה זו באופן זה, דכאשר כל בני המשפחה יושבים יחד, הוי טפי 'תשבו כעין תדורו'. שערי חג הסוכות (ע"ל).

2. שכן גם בבית הם יושבים עמו, והוי 'תשבו כעין תדורו'.

וז"ל היפה ללב (ח"יב אות א): 'מצוה על כל איש ישראל להושיב אשתו ובני ביתו עמו בסוכה להיותם מסתופפים בצלא דמהמנותא לטהר את נפשותם ולהודיע אליהם חסדי ה' עם ישראל עמו ונחלתו תמיד כל הימים בעבור תהיה יראתו ואהבתו על פניהם לבלתי יחטאו'.

וכן מבואר בספר מנהגי חת"ס (פ"ח, יא) ש'כל בניו ובנותיו, חתניו וכלותיו, אכלו עמו בסוכה כל ימי החג'.

מאידך, בשו"ת מי יהודה (א"י"ח ס"ס ה) מובא בשם החת"ס, שהקפיד על הנשים שלא תשבנה בסוכה.

ג. לדעת בעל 'תורה תמימה'⁴, אשה שבעלה עמה - חייבת (היא עצמה) לשבת עמו בסוכה, כדי לסייע לו לקיים 'תשבו כעין תדורו'⁵.

וכבר עמד על כך בהערות למנהגי חת"ס (פ"ח, ד), וכתב שהעיקר כמו שכתוב במנהגי חת"ס, שמקורו מספר חוט המשולש, שהוא מוסמך ביותר.

בספר דרכי חיים ושלוש (סתשע"ח) מובא, כי בסוכתו של בעל המנחת אלעזר לא אכלו הנשים בסוכה. הסוכה (מילואים לפכ"ג).

3. לשון כה"ח (סתרי"מ סק"ה).

4. ויקרא (כג, אות קסט).

5. ולא אמרו שאשה פטורה מן הסוכה, אלא כשהיא לעצמה, כגון פנויה או גרושה ואלמנה, אבל אשה שבעלה עמה, נהי שמצד עצמה פטורה, מ"מ כדי שבעלה יוכל לקיים המצוה ותשבו כעין תדורו - חייבת גם היא לסייע במצוה זו.

התורה תמימה הוכיח את דבריו מדברי התוס' במסכת ר"ה (ו, ב) שכתבו שאע"פ שאין אשה חייבת בשמחת החג (לאב"י - דאשה בעלה משמחה), אפ"ה חייבת לעלות לרגל משום בעלה, שיוכל לשמוח עמה.

בדומה למש"כ החרדים (הו"ד בביה"ל תחילת ס"י קכח) לגבי ברכת כהנים, כי קיימת מצוה על ישראל להתברך מפי הכהנים, וביאר ההפלאה (כתובות כד, ב) משום שע"ז מסייע לכהנים לקיים את מצוותם לברך את ישראל.

אולם ראה מועדים וזמנים (ח"א, פח) שדן בחידושו של התורה תמימה.

פרק מא

קטנים במצות סוכה

- א. ילד קטן שאינו צריך לאמו - צריך האב לחנכו לאכול ולישון בסוכה, ועליו למונעו מלאכול ולישון מחוץ לסוכה¹.
- ב. 'אינו צריך לאמו' - כלומר: כשניעור משנתו וקורא לאמו, ממתין לבואה ואינו ממשיך בקריאה 'אמא אמא'².
- ג. ילד כבן חמש או שש (לפי בגרותו) - חייב בסוכה מדין חינוך³.
- ד. פוסקים רבים סוברים, כי אם הקטן הינו חריף - יש לחנכו למצות סוכה כבר מגיל ארבע⁴.
- ה. קטן שהגיע לחינוך שאוכל מחוץ לסוכה - 'אביו חייב לגעור בו ולמחות בידו, ולהכניסו לסוכה כדי לחנכו במצות'⁵.

1. סוכה (כח, ב) ורש"י (ד"ה אלא).

2. אך אם הקטן צריך לאמו, אזי כשם שאמו פטורה מן הסוכה - כך גם הוא פטור מן הסוכה. לבוש (שם ס"ב) ושועה"ר (שם).

3. שם, וראה להלן.

4. א"ר (סתרי"מ סק"ב), בכורי יעקב (שם סק"ד), בית מאיר (שם), תשובות והנהגות (ח"ב סר"ז). וכ"מ במשנ"ב (סתרי"ד סק"ז) בשם הא"ר לענין הקנאת עירוב, שאפילו בן ארבע אינו נמשך אחר אמו אם הוא חריף.

5. לשון שועה"ר (סתרי"מ ס"ד). אולם שאר אנשים אינם חייבים לגעור בו,

- ו. ישנן דעות שסוברות, כי גם על האם מוטל לחנך את בניה הקטנים שהגיעו לחינוך במצות סוכה ולמונעם מלאכול מחוץ לסוכה⁶.

- ז. אסור לכל אדם להגיש לקטן (שהגיע לחינוך) מאכלים החייבים בסוכה - מחוץ לסוכה⁷.

אבל אסור להם להאכילו בידיים מחוץ לסוכה. מגן אברהם (סתרי"מ סק"ג).

6. ראה משנ"ב (סתרי"מ סק"ה).

7. או לצוות עליו לאכול מחוץ לסוכה. משנ"ב (שם סק"ה).

פרק מב

שמחת בית השואבה

א. בכל לילי חול המועד סוכות (פרט לשבת), היתה נערכת שמחה יתרה ברוב עם בבית המקדש לרגל שאיבת המים ממעיין השילוח וניסוכם על גבי המזבח¹.

שמחה זו קרויה 'שמחת בית השואבה'², על שם הכתוב: 'ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה'⁴, או משום שמשמחה זו היו שואבים רוח הקודש⁵.

ב. בשמחת בית השואבה היו גדולי ישראל מרקדים באבוקות אש וזורקים שמונה אבוקות כלפי מעלה בשרשרת מעגלית מבלי שיגעו אלו באלו באופן פלאי. כמו כן הם עשו תנועות פלאיות לגודל השמחה⁶.

כוונתם בזה היתה 'להראות שגם החסידים ואנשי מעשה

1. סוכה (נא, א-ב).

2. סוכה (שם).

3. ישעיה (יב, ג).

4. סוכה (שם).

5. שכן אין רוח הקודש שורה אלא מתוך שמחה, כפי שנאמר באלשיך הנביא (מלכים ב, ג, טו): 'והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.'

6. סוכה (נא, ב).

יודעים משעשועי עולם הזה, ובכל זאת הם בוחרים רק בתורה ובמצוות ולא בשאר הבלי העולם הזה⁷.

ג. בימינו נהוג להרבות בשירות ותשבחות בלילי חול המועד סוכות, זכר לשמחה שהיתה נערכת בבית המקדש בלילי חול המועד לרגל שאיבת המים ממעיין השילוח וניסוכם על גבי המזבח⁸.

ד. כל מי ששמח בשמחת בית השואבה לזכר שמחת בית השואבה שהיתה במקדש - 'אשרי חלקו', ואף אם עושה זאת ביחידות⁹.

ה. כה כתב היעב"ץ¹⁰: 'כל המונע עצמו משמחת בית השואבה - הוא שוטה וראוי לעונש'.

ו. יש להקפיד שתהיה השמחה לשם שמים, מבלי לערב שחוק וקלות ראש מכל סוג שהוא¹¹.

ז. 'כל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו - חוטא ושוטה; וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו - הוא הגדול והמכובד'¹².

7. ליקוטי חבר בן חיים (סוכה נג).

8. מהרי"ל.

9. יסוד ושוורש העבודה (שער האיתון פי"ד). והוסיף: 'ויהא חלקי עמו'.

10. בסידורו.

11. ראה בא"ח (וזאת הברכה אי"ח).

12. רמב"ם (סוף הלכות לולב). וכ"כ היעב"ץ (בסידור בית יעקב עשני"ה, דיני יו"ט

ח. בשמחת בית השואבה נכון לזמר מפיוטי ראש השנה ויום הכיפורים, וכן 'אשרי מי שלא חטא...!', ו'אשרינו מה טוב חלקינו' וכל כיוצא בזה¹³.

הושענא רבה

שני א"ד), וז"ל: 'כל החולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו - חוטא ושוטה'.

13. בכור"י (סתרס"א סק"ג).

פרק מג

הושענא רבה

- א. ב'שער הכוונות'¹ וב'פרי עץ חיים'² מובא, כי ישנם שלושה זמנים שבהם דין בורא עולם את האנושות: א. בראש השנה; ב. ביום הכיפורים; ג. בליל הושענא רבה.
- ב. בראש השנה נכתבים; ביום הכיפורים נחתמים; ובליל הושענא רבה יש חתימה עוצמתית יותר שבסיומה נמסרים הפתקים החתומים.³

מסירת הפתקים

- ג. בליל הושענא רבה, בחצות לילה, נמסרים הפתקים למלאכים הממונים לבצע את גזר הדין.⁴
- ד. האריז"ל כתב, כי אף מי שלא עשה תשובה בימים הנוראים - יכול לשוב בתשובה בהושענא רבה ויכופר לו.⁵
- ה. גם אדם שנחתם ביום הכיפורים למיתה, אם ישוב בתשובה בהושענא רבה - הוא ינצל; ואפילו אם כבר נמסרו

1. דף קב, ע"ג.

2. שער כט, פרק ד.

3. שם.

4. שם.

5. שער הכוונות (סוכות, דרוש ו).

הפתקים ביד הממונים - יחזרו לקחת את הפתקה שלו מידיהם⁶.

ו. כל אדם ידקדק במעשיו בהושענא רבה, וירבה בתפילה ובצדקה כדי שיפקד בספר החיים⁷.

ז. נהגו ישראל לאחל זה לזה ביום הושענא רבה 'א גוט קוויטל', 'פתקה טובה', כיון שביום זה נמסרים הפתקים⁸.

פרק מד

סדר ליל הושענא רבה

א. בליל הושענא רבה מתפללים תפילת ערבית בכוונה ובדביקות, בדומה לליל יום הכיפורים¹.

ב. רבי חיים ויטאל כתב בשם האריז"ל², כי בחציו הראשון של ליל הושענא רבה יש לקרוא את ספר דברים, הוא ספר 'משנה תורה'³.

ג. קריאת ספר 'משנה תורה' בליל הושענא רבה - פועלת רבות בשמים ממעל⁴.

ד. טוב ונכון שהלימוד בליל הושענא רבה יערך בסוכה, כדי לקיים מצות עשה מן התורה של ישיבה בסוכה בכל רגע; וגם אם תיפול עליו תרדמה - שהשינה תהיה בסוכה ולא מחוצה לה, וגם האכילה והשתיה במהלך הלימוד יהיו בסוכה, ויש לנצל כל רגע לשהות עם האושפיזין עילאין קדישין, ובעיקר ביום האחרון⁵.

1. פסקי מהרי"ץ (עמ' שג).

2. פרי עץ חיים (שער הלולב פ"ד).

3. 'ואם תשלים קריאתו קודם שיהיה חצות - תעסוק בתורה'.

4. ראה שעה"כ (דק"ו ע"ב) ונר ציון (סוכות עתק"מ).

5. ראה חמ"י (פ"ו מסוכות) ונר ציון (סוכות עתקל"ט).

6. זוהר (פרי יוחי דף רכ ע"א), וכפי שביארו האריז"ל (דרוש ו מסוכות).

7. סדר היום (סדר הושע"ר).

8. מבואו ועד צאתו (ירח האיתנים עתק"ג).

ה. יש להשתדל ככל האפשר שלא לשוחח בדברים בטלים בליל הושענא רבה⁶.

ו. הנוהגים על פי תורת הסוד - קוראים 'קריאת שמע שעל המיטה' בשלמותה (פרט לברכת המפיל) לפני חצות לילה, למרות שאינם ישנים כל הלילה⁷.

ז. מי שקשה לו להיות ער כל ליל הושענא רבה - עדיף שיהיה ער עד חצות, ואחר כך ילך לישון, מאשר שישן עד חצות ואז יקום ללמוד⁸.

ח. לדעת ה'מקור חיים'⁹ - מי שנהג להיות ער כל ליל הושענא רבה ומסיבה כל שהיא אינו יכול להמשיך בכך, עליו לעשות התרת נדרים.

ט. לדעת ה'בן איש חי'¹⁰ - התיקון של ליל הושענא רבה שייך גם לנשים, 'וכמו דגברי בעו חיי, כך נשי בעו חיי', ויקראו ספר משנה תורה ותהלים¹¹.

6. חיד"א (לב דוד פרק לב), בשם טור ברקת (סי' תרסד).

7. ראה שער הכוונות (דף נג, א), רש"י (נהר שלום דף לג, ע"ב), בא"ח (ש"ר פרי' פקודי אי"א ופרי' וזאת הברכה אי"ג) ואורל"צ (חי'ג פייח אי"א).

8. שם.

9. שם.

10. בספרו רב פעלים (ח"א סוד ישרים סי"ט).

11. בא"ח (ש"ר פרי' וישלח אי"ו).

פרק מה

ערבות ל'הושענא'

א. מלבד הערבה שבלולב, נוטלים בהושענא רבה ערבה מיוחדת, הנקראת 'הושענא'¹.

ב. כל דיני ערבה שנאמרו בערבה שבלולב - נאמרו גם בערבה של ההושענות, וכל הפוסל בערבה שבלולב - פוסל גם בערבה זו².

ג. מצוה מן המובחר ונוי מצוה ליטול להושענות ערבות מרובות עלים³.

ד. יש נוהגים לעשות את ההושענות בהושענא רבה עם ענפים ארוכים ויפים ('מורביות') שניכרת בהם המצוה במיוחד⁴.

1. זכר לערבה שבמקדש, שכן היו עושים כשבית המקדש היה קיים, כמובא במשנה: 'מצות ערבה כיצד? מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא. יורדים לשם ומלקטים משם מורביות של ערבה, ובאים וזוקפים אותם בצדי המזבח... בכל יום מקיפים את המזבח פעם אחת... ואותו היום (הושענא רבה) מקיפים את המזבח שבע פעמים'. סוכה (מד, א); שו"ע (סתרי"ד סי"ב).

2. רמ"א (סתרי"ד סי"ד).

3. חיי אדם (כלל קנ); קיצשו"ע (קלח).

4. כמבואר ברש"י (סוכה מד, ב, ד"ה עלה).

ה'חיי אדם'⁵ וה'קיצור שולחן ערוך'⁶ כתבו, 'שהיא מצוה מן המובחר והוא נוי מצוה'⁷.

ה. רבי שלמה זלמן אויערבאך בירר את ענפי הערבה הארוכים ביותר מתוך אלו שהיו לפניו⁸.

ו. יש מהדרים לקחת שבע ערבות להושענא⁹, וכן נהג רבי שמואל סלנט, רבה של ירושלים¹⁰.

איגוד ה'הושענא'

ז. לכתחילה ראוי ונכון לאגוד את ההושענות דווקא עם גבעול ערבה¹¹.

ח. האוגד את ההושענות עם עלי לולב - ראוי ונכון שיניח

5. כלל קנג ס"ג.

6. סימן קלח סעיף ב.

7. במשנה ברורה לא מוזכר מנהג זה. בא"ר (סתריס"ד סקט"ז) בשם רש"י בספר הפרדס ובשם ספר אמרכל - מובא: 'דהיינו דומיא דערבה דמזבח'.

8. הליכות שלמה (חג הסוכות פ"ב ארחות הלכה הע' 21).

9. לבוש (תרסד, ו).

10. לוח של הגר"מ טוקצניסקי (מנהגי הוי"ר).

11. פרמ"ג (סתריס"ד, א"א, ס"ה): 'ערבה שאין מצוה לאוגדה, יש לומר דעלי לולב הוי חציצה, וטוב יותר לאוגדה בגבעול ערבה'.

מאידיך, לדעת המגן אברהם (סתריס"ד סק"ז) - שפיר דמי לאגוד את ההושענות עם עלי לולב, דכל לנאותו אינו חוצץ.

מקום פנוי למטה מן האגד לאחיזת ההושענות, כי יש סוברים שכל אגד שאינו ממין הערבה נחשב 'חציצה'¹².

ט. האוגד את ההושענות עם עלי לולב, לכתחילה לא יתלוש עלים מלולב שברכו עליו, כי יש סוברים שהוא הוקצה למצוותו¹³.

י. יש נוהגים לאגוד את ההושענות כליל הושענא רבה בסוכה¹⁴, ויש נוהגים לאגדם בבוקר לפני התפילה¹⁵.

לולב ו'הושענא'

יא. לפי תורת הסוד - אין לקחת את הערבות ביחד עם הלולב בעת ההקפות בהושענא רבה. רק לאחר הנחת הלולב אפשר לקחת את הערבות¹⁶.

יב. האריז"ל הזהיר מאוד שלא לחבר את ההושענות יחד עם הלולב בהושענא רבה¹⁷.

12. בכורי יעקב (סתריס"ד סק"א) ואוצר הלכות (סכ"א ס"ה).

13. שו"ת קנין תורה (ח"ה ס"ע).

14. מנהגי ווירמייזא (סי' קפא).

15. מהרי"ל (תפילות חג הסוכות אות ה).

16. פרי עץ חיים (שער הלולב); כה"ח (סתריס"ד סקל"ב).

17. שם.

יג. ב'שולחן ערוך'¹⁸ מובאת דעה, שמי שנוטל את הערבות של הושענא רבה יחד עם הלולב - נכשל באיסור 'בל תוסיף'.

יד. אין לתת לילדים לשחק עם ארבעת המינים בהושענא רבה לאחר קיום המצוה¹⁹.

18. סתרס"ד ס"ז.

19. הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש מועדים ערכ"ז).

פרק מז

חבטת ערבה

א. לפי תורת הסוד יש לחבוט את הערבות דווקא על קרקע בלתי מרוצפת - 'שלא תהיה חציצה בין הערבות לקרקע עולם בעת החבטה'¹.

ב. ב'שולחן ערוך'² מבואר, כי את הערבות אפשר לחבוט 'על הקרקע או על הכלי'.

ג. ברמ"א³ מובא, כי יש לנענע את הערבות מעט לפני חטבתן⁴.

ד. בעת שהגרש"ז אויערבאך נטל את ערבות ה'הושענא' בידו לפני חטבתן - הוא נטלן בזקיפה כדרך גדילתן ונענע בהן מעט⁵.

1. מג"א (סתרס"ד סק"ז) בשם המקובלים וא"ר (שם סק"ג). ראה כה"ח (שם ס"יק לו) שכן מוכח מהזוהר (פרי בא ופרי צו) שיש לחבוט דווקא על הארץ. בא"ח (שם); יפה ללב (ח"ב א"י).

2. סימן תרסד סעיף ד.

3. סתרס"ד ס"ז.

4. בערוה"ש (שם סעיפים ג, ז) כתב על דברי הרמ"א: 'אנו אין אנו יודעים ממנהג זה לנענע הערבות, אך מסיים: 'ראוי לחוש לדברי הרמ"א ולנענע קצת'.

5. הליכות שלמה (חג הסוכות פ"ב ס"ה).

ה. הסטייפלר, שהיה איטר יד, היה אוחז תחילה את ההושענות ביד ימין, לאחר מכן היה מעבירן ליד שמאל, וחובט ביד שמאל⁶.

נשים וקטנים בחבטת ערבה

ו. מצות חבטת ערבה על פי הנגלה נוהגת אף בנשים ואף בקטנים מאוד, וכן נוהגים רבים מבני אשכנז⁷.

ז. על פי תורת הקבלה – אין הנשים מקיימות מצות חבטת ערבה, וכך נוהגים חלק מבני ספרד⁸.

פרק מז

הערבות החבוטות

א. אין לפסוע על הערבות לאחר חבטתן¹, וכן אין לזורקן לאשפה².

לכתחילה ראוי ונכון שלא להשליך את ההושענות לקרקע דרך בזיון³.

סגולה לשמירה

ב. לאחר גמר מצות ערבה ביום הושענא רבה – רבים נוהגים לתלוש את עלי הערבה לאחר החבטה ולשומרם כסגולה לשמירה.

יש סוברים שאסור לעשות זאת ביום הושענא רבה, משום שהערבה הוקצתה למצוותה לכל יום הושענא רבה⁴.

ג. יש שנושאים עמם מעט מהערבה החבוטה או מניחים ברכבם, כסגולה לשמירה⁵ ולהסרת פחדים⁶.

1. שו"ע (סתריס"ד סי"ח).

2. שעה"צ (שם סק"כ).

3. ראה חיי אדם וכה"ח (שם סקני"ד).

4. הליכות מועד (סוכות עתק"ג).

5. החיד"א (בספרו ככר לאדון); מנורת המאור (נר ג כלל ד).

6. יפה ללב (ח"יב אות טו); כה"ח (אות ס).

6. אורחות רבנו (ח"יב עשי"ב).

7. שערי חג הסוכות (עקע"א).

8. שם.

ד. יש נוהגים להניח את הערבה החבוטה סמוך למיטתם, משום 'חיבוב מצוה'⁷.

ה. יש נוהגים לשרוף את החמץ בערכות שנחבטו בהושענא רבה, 'דהואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא - ליתעביד ביה מצוה אחריתא'⁸.

אחרים נוהגים להסיק את התנור בו אופים את מצת המצוה בערכות שנחבטו בהן בהושענא רבה⁹.

ו. יש נוהגים לזרוק את הערבה החבוטה על גבי ארון הקודש¹⁰, ויש ששוללים מנהג זה¹¹.

7. תניא רבתי (סימן פו).

8. שועה"ר (סתמ"ה סייב).

9. רמ"א (סתרס"ד ס"ט).

10. זכר לערבה שבמקדש, שלאחר גמר מצוותה היו זוקפים אותה על גבי המזבח, וארון הקודש - בו נמצאים ספרי תורה - דומה למזבח. מועדים וזמנים (סקלי"א הע' ד).

טעם נוסף למנהג זה: כדי שלא יפסעו על הערבה ולא ינהגו בה מנהג בזיון. מועדים וזמנים (שם).

11. בספר דרכי חיים ושלום (סימן תשסג) מובא, שהגאון בעל מנחת אלעזר היה מקפיד מאוד שלא לזרוק את ההושענות על גבי ארון הקודש.

פרק מח

מנהגים שונים בהושענא רבה

א. יש להרכות בצדקה ביום הושענא רבה, וכשיראו שלוחי בית דין של מעלה את הצדקה מאירה במצחו - יניחוהו לנפשו¹.

נרות

ב. יש נוהגים להדליק נרות בעת הלימוד של ליל הושענא רבה לעילוי נשמת הוריהם או קרוביהם, כיון שהוא זמן החתימה².

ג. יש קהילות שנוהגות להדליק בליל הושענא רבה את שיירי הנר של יום הכיפורים.

וכן מי ששכח להדליק נר החיים או נר נשמה ביום הכיפורים - ידליקנו בליל הושענא רבה³.

נשיכת הפיטם

ד. ביום הושענא רבה נוהגות הנשים המעוברות לנשוך את

1. בית שמחה (למהר"א חמווי).

2. כה"ח (סתרס"ד סק"כ).

3. 'אם נכבה או שכח להדליק ביום הכיפורים נר החיים או נר הנשמה - נהגו להדליקו בהושענא רבה'. מבואו ועד צאתו (ירח האיתנים עתקט"ז) בשם מנהגי ווירמייזא (סי' קפא) ולוח מעגל השנה (הושע"ר).

הפיטם של האתרוג, לתת צדקה ולשאת תפילה שתלדנה בנקל⁴.

ה. יש סוברים שאסור לעשות זאת בהושענא רבה משום שהאתרוג הוקצה למצוותו לכל החג⁵.

ו. יש פוסקים ששללו מאוד את מנהג נשיכת הפיטם בהושענא רבה - 'אשרינו שנשתקע מנהג זה'⁶.

הלולב ומינוי - סגולה לשמירה

ז. יש נוהגים בהושענא רבה להניח את הלולב כשהוא אגוד

4. אלף המגן (סתרי"ס ס"ו); מועד לכל חי (סכ"ד אכ"ה); חיים וברכה (אות רנח).

וזה נוסח התפילה: 'רבונו של עולם, בשביל חוה שאכלה מעץ הדעת - גרם אותו חטא מיתה בעולם, ואם הייתי באותו זמן - לא הייתי אוכלת ולא הייתי נהנית ממנו, כמו שלא רציתי לפסול אתרוג זה בז' ימי החג שעברו, והיום שפסלתי - אין בו מצוה, ותקבל ברצון את תפילתי ותחינתי שלא אמות מלידה זו, ותושיעני לילד בנחת ובלי צער, ולא יהיה לי ולולדי שום נזק כי אתה האל המושיע'.

ביאור מנהג זה (והתפילה הנ"ל): לפי שיש סוברים כי העץ ממנו אכלו אדם וחוה היה אתרוג, ומחמת כן נגזר על האשה 'בעצב תלדי בנים', ועל ידי שכל בת חוה נושכת את האתרוג ואינה אוכלתו, היא מביעה בזה שהיא לא היתה נכשלת בחטא עץ הדעת, ועל כן מן הראוי שתסור ממנה הקללה של 'בעצב תלדי בנים'. ראה הלכה וטעמיה (ח"ב עמ' קסא - קסב).

5. ראה הליכות מועד (סוכות עתקי"ד).

6. מקו"ח (סתרי"ד), אלף המגן (סתרי"ס סק"ו).

עם ההדסים והערבות על פתח הבית לשמירה⁷, או מצניעים אותו במקום אחר בבית⁸.

מאכלים

ח. בהושענא רבה נהגו רבים לאכול מאכלים נוספים, מעבר למה שאוכלים בחול המועד, כעין סעודת יום טוב.

יש נוהגים לאכול לביבות ממולאות בבשר (המכונות 'קרעפלאך')⁹.

ט. רבים נוהגים לערוך סעודה בפת עם מאכלים ערבים בהושענא רבה.

יש נוהגים לבצוע על חלות עגולות, ולטבול את פרוסת המוציא בדבש¹⁰.

י. אסור לקבוע סעודה ביום הושענא רבה מתשע שעות ולמעלה, כדין ערב יום טוב¹¹.

7. כה"ח (סתרי"ד אות ס).

8. רפואה וחיים (פ"ב אות רמג), בשם החיד"א, בשם הירושלמי.

9. ראה מנורת המאור, ביאור הגר"א וערוה"ש (סימן תרסד); ועי' ליקוטי מהרי"ח בשם גאולת ישראל ואזמרה לשמך (עקל"ג).

10. ראה ערוה"ש (תרסד, יג), מאמרי התניא הקצרים (עמ' תנד), ליקוטי מהרי"ח, דרכי חיים ושלוש (אות רכז).

11. כה"ח (סתרי"ח סק"א).

פרק מט

הסוכה ברגעים האחרונים

א. הסטייפלר היה מקפיד לישב בסוכה בבין השמשות של הושענא רבה, עד צאת הכוכבים של ליל שמיני עצרת, ואמר שכך היה נוהג החזו"א, כיון שמצוותה עוברת וצריך לנצל כל רגע ורגע לשבת בסוכה¹.

ב. היושב בסוכה בבין השמשות שבסוף חג הסוכות - צריך לכוין שהוא רוצה לקיים מצות סוכה רק אם עדיין חג סוכות, ואם כבר שמיני עצרת אינו יושב לשם מצות סוכה².

ג. אין לסגור את הגגון של הסוכה עד לאחר שמחת תורה³.

ד. אין לאכול או לישון בסוכה בשמחת תורה. הרוצה לאכול או לישון בסוכה בשמחת תורה - אזי בהושענא רבה, לאחר מנחה קטנה, יסיר סכך בשיעור ארבעה טפחים על ארבעה טפחים⁴.

1. אורחות רבנו (ח"ב ערכ"ב).

2. כלומר, שיתכוין לקיים את המצוה אם עדיין הוא זמן המצוה. שערי חג הסוכות (ערי"ט).

3. סוכה (מח, א) ושו"ע (סתרי"ו ס"א). וכמה טעמים נאמרו בדבר: לדעת רש"י - משום שחובה לאכול בסוכה, ויתכן שיצטרך לאכול. לדעת הר"ן - משום שנאמר 'בסוכות תשבו שבעת ימים', ומכאן שצריך שתהיה לו סוכה כל שבעה. לדעת המאירי - משום ביזוי מצוה.

אולם, אם קיים חשש שירדו גשמים בשמחת תורה - שפיר דמי (שם).

4. שו"ע (סתרי"ו ס"א). אם אינו יכול להוריד סכך כאמור, או ששכח להוריד, יכניס לסוכה סירים ריקים. שו"ע (שם).

פרק נ

פרידה מהסוכה

א. בהושענא רבה, לפני השקיעה, צדיקים ויראי אלוקים נוהגים להפרד מהסוכה¹.

ב. בעת הפרידה מהסוכה ביום האחרון, יש שנהגו לומר: 'יהי רצון שנזכה לישב בסוכה של לויתן'², ויש שנפרדים בנוסח: 'יהי רצון שנזכה לשנה הבאה לישב בסוכת עורו של לויתן'³, ויש שאומרים: 'יהי רצון שנזכה לשבת בסוכה של מצוה לשנה הבאה עלינו לטובה'⁴.

1. רמ"א (סתרי"ז) בשם הכלבו.

2. רמ"א (סתרי"ז ס"א).

3. ויש שאומרים נוסח זה מבלי לומר 'יהי רצון' בתחילה, אלא: 'נזכה לשנה הבאה לישב בסוכת עורו של לויתן'.

הבכורי יעקב (שם סק"ד) כתב שנוסח זה הוא טעות, ואין לומר 'לשנה הבאה', כי אין הכוונה שנזכה לישב בשנה הבאה בחג הסוכות בסוכת לויתן, שהרי אין סכך מעור לויתן כשר לסיכוך, אלא שנזכה בשאר ימות השנה לשבת עם הצדיקים בסוכת עורו של לויתן. או שאין לומר 'בסוכת עורו', והכוונה היא שנזכה לשנה הבאה לאכול בסוכה כשרה, מבשרו של הליתן.

4. כן מבואר במנהגי האדר"ת (נפש דוד אות מב) שאין לומר נוסח שמדבר על השכר לעולם הבא, אלא יש לומר: 'שנזכה לשבת בסוכה של מצוה לשנה הבעל"ט'.

ג. יש מוסיפים בנוסח הפרידה: 'יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, כשם שקיימתי וישבתי בסוכה זו, כן אזכה לשנה הבאה לישוב בסוכת עור של לויתן'⁵.

ד. המהר"ם מרוטנבורג היה נפרד בנוסח זה: 'יהי רצון שנזכה לשנה הבאה לישוב בסוכה של לויתן'⁶.

ה. מי שלא הספיק להפרד מן הסוכה בהושענא רבה (או בשמיני עצרת בחוץ לארץ) - יעשה זאת במוצאי שמחת תורה, לפני שמתחיל לפרק את הסוכה⁷.

ו. ה'אליה רבה' מעיד, כי ראה מבני עליה שהיו מנשקים את דפנות הסוכה בעת הפרידה ממנה⁸.

צדיקים רבים נפרדו מהסוכה בקושי רב מרוב חביבותם למצות סוכה ולשבעת האושפיון⁹.

5. כן מבואר במחזור הרו"ה. ואם בכל ימי החג אכל בסוכה אחרת, יתכן שעדיף לדלג על התיבה 'זו', או שיוסיף ויאמר 'בשנה זו'. שערי חג הסוכות (ערניז).

6. כלבו (סוף סי' ע).

7. כן מדויק מהד"מ (הארוך סתרס"ו סי"ב); שערי חג הסוכות (ערניז).

8. אלף המגן (סתרכ"ה סק"ד); כה"ח (סתרכ"ז סק"ז).

9. אמרי פנחס (שער ד, שבת ומועדים); מחזור דברי יואל (אות קו); ויספר שלמה (ח"ב, עקס"ג); מבואר ועד צאתו (ירח האיתנים עתק"מ).

פרק נא

שנים מקרא ואחד תרגום

א. זמן שנים מקרא ואחד תרגום של פרשת 'וזאת הברכה' - לדעת חלק מהפוסקים הוא מליל הושענא רבה, ולדעת אחרים הוא מליל שמחת תורה¹.

ב. פוסקים רבים סוברים, כי הזמן הנכון ביותר לקריאת שנים מקרא ואחד תרגום של פרשת 'וזאת הברכה' - הוא ביום הושענא רבה ולא בליל שמחת תורה.

לא קרא בהושענא רבה - יקרא בליל שמחת תורה. לא קרא בליל שמחת תורה - יקרא לפני התפילה. לא קרא לפני התפילה - יקרא עד זמן מנחה. לא קרא עד אז - יקרא במהלך יום שמחת תורה².

עבר שמיני עצרת - אין עוד תקנה³.

ג. יש סוברים, כי סוף זמן קריאת שנים מקרא ואחד תרגום של פרשת 'וזאת הברכה' הוא עד שגומרים לקרוא בתורה את פרשת 'וזאת הברכה'⁴.

1. ראה מג"א (סרפ"ה סק"י), פרמ"ג (שם), ברכ"י (סרפ"ה סק"ד) ומשנ"ב (שם סק"ח).

2. ראה משנ"ב (סרפ"ה ס"ק יח), בא"ח (וזאת הברכה סט"ו) וחליכות מועד (סוכות עתקט"ו).

3. שו"ע (שם ס"ד).

4. ראה משנ"ב (סרפ"ה ס"ק יב) שתלוי בזמן סיום התורה בציבור. אזמרה לשמך (עקל"ו).

שמחת תורה

- ד. לדעת רבי נסים קרליץ⁵ ורבי חיים קניבסקי⁶ - מי ששכח לקרוא פרשת 'וזאת הברכה' שנים מקרא ואחד תרגום, יכול לקרוא כל היום, אף שכבר התחילו לקרוא פרשת בראשית⁷. לדעת 'כף החיים'⁸ - אחרי שהתחילו כבר לקרוא פרשת בראשית, שוב אין אפשרות להשלים את פרשת 'וזאת הברכה'.
- ה. בשעת הצורך אפשר להתחיל שנים מקרא ואחד תרגום של פרשת 'וזאת הברכה' - כבר ממנחה של שבת סוכות⁹. ואם קיים צורך נוסף - אפשר להתחיל לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום כבר משבת שלפני חג סוכות¹⁰.
- ו. אפשר להתחיל לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום של פרשת בראשית - ממתי שהתחילו לקרוא פרשת בראשית בשמחת תורה¹¹.

5. חוט השני (שבת ח"ד פ"ז בהערות סק"א).
6. הליכות חיים (עמ' צג).
7. משום שקריאת פרשת בראשית היא רק אופן של סיום התורה.
8. שם ס"ק כו ו-כט.
9. שם.
10. ואף שבשבת שלאחר מכן יקראו את הקריאה של שבת חול המועד ולא את פרשת 'וזאת הברכה'. הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"י סע"ח), הגר"ש אלישיב (שם) והגר"ן קרליץ (חוט שני שבת שם ס"א).
11. הגר"ן קרליץ (חוט שני שבת ח"ד פ"ז בהערות סק"א).

פרק נב

שמחת תורה

- א. בספר 'מאור עיניים'¹ מבואר, כי תכלית כל הימים הנוראים הוא שמיני עצרת, בו אנו מתייחדים עם בורא עולם כביכול.
- ב. למרות שבליל הושענא רבה כבר נמסרו הפתקים למלאכים הממונים, עדיין אין להם רשות לבצע מאומה עד יום שמיני עצרת, ואם ישוב בתשובה - יזכה לשנה טובה ומבורכת.²

תפילות

- ג. ב'זוהר' הקדוש³ מובא, כי ביום שמיני עצרת 'כל מאי דבעי - שאיל ויהיב ליה', כלומר שכל התפילות והבקשות מתקבלות ביום זה.⁴
- ד. בשמחת תורה יש להקפיד במיוחד להתפלל בכוונה רבה⁵, שכן כל התיקון של הימים הנוראים נשלם ביום זה.⁶

1. פרשת האזינו, ד"ה שור.

2. בא"ח (פרי וזאת הברכה סעיפים ב-ג); באר משה (שמיני עצרת).

3. פרשת צו (דף לא, ב) ופרשת נח (דף סג, ב).

4. מועד לכל חי (סי' כה, א).

5. זוהר (פרי צו דף לא, ב); חג האסיף (פכ"ט ס"א).

6. חג האסיף (שם).

ה. מקובל מפי אליהו הנביא, כי מי שמתפלל בהושענא רבה, שמיני עצרת ושמחת תורה בכוונה ובדביקות - יזכה להתפלל כל השנה כראוי.⁷

ו. בספרי הסוד מובא, כי כל התפילות שלא עלו למרומים ולא נתקבלו בשמים במהלך השנה - מתקבלים ביום זה לרחמים ולרצון.⁸

ז. בשמחת תורה יש להקפיד במיוחד להתחיל את תפילת העמידה ביחד עם הציבור, באופן שהתפילה תחשב 'תפילה בציבור' לפי כל השיטות.⁹

ח. יש נוהגים להמשיך לומר 'לדוד ה' אורי וישעי' גם בשמיני עצרת.¹⁰

7. שער יששכר (תשרי, זמן שמחתנו, יז) בשם הבעש"ט, מפי אליהו.

8. תפארת שלמה (לשמיני עצרת, ד"ה ביום); ילקוט מנחם (שמיני עצרת, ד"ה שמיני).

9. לפי שבכוחה של 'תפילה בציבור' ביום זה לתקן את כל התפילות שנאמרו ביחידות במשך השנה. שפתי צדיק (סוכות אות לג), בשם החידושי הרים, בשם רבי בונים מפרשיסחא.

10. ראה קצה המטה (על המט"א סתקפ"א סק"ג) ומשנ"ב (שם סק"ב).

פרק נג

הקפות

- א. בראשונים מובא, כי כל מי שמרבה בשמחתה של תורה ביום שמחת תורה - יזכה לכתרה של תורה והתורה לא תפסק מזרעו עד עולם¹.
- ב. יש לעשות כל מאמץ לרקוד ולזמר לכבוד התורה, 'כמו שכתוב גבי דוד המלך שהיה מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ה', ואשרי המתאמץ בזה'².
- ג. ה'חפץ חיים' היה אומר, כי שכרות בשמחת תורה אינו עיקר כלל, ורק בפורים נזכר 'ימי משתה ושמחה', אבל בשמחת תורה השמחה היא בתורה המשמחת לב³.
- ד. יש להקפיד שתהיה השמחה כולה לשם שמים, לכבודה של תורה, מבלי לערב שחוק וקלות ראש מכל סוג שהוא⁴.

1. שלמי חגיגה (עמ' רצד) בשם הראשונים. הוא מספר 'שראו לרב גדול בישראל שהיה מרבה בשמחתה של תורה כהיום הזה, והעידו עליו שעד שלושה דורות היו מיוצאי ירכו שלשלת חכמים וידועים ומרביצי תורה זה אחר זה חבל נמרץ, וידעו הכל שזה זכה על רוב שמחתו ביום שמחת תורה, מה שלא ראו מעולם בשום גדול בתורה עושה כן, וברוב גדלותו היה מכרכר בכל עוז, ומעורר לבות בני אדם לאמור: שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישראל'.
2. המהרי"ל בשם רב האי גאון.
3. ספר שיחות החפץ חיים (ח"א ע"ג).
4. בא"ח (פרי וזאת הברכה אות יח).

ה. 'כל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו - חוטא ושוטה; וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו - הוא הגדול והמכובד'⁵.

הוצאת ספרי התורה

- ו. כשמוציאים ומחזירים את ספרי התורה לארון הקודש - חייבים לעמוד אליבא דכולי עלמא, מבלי להסתמך על אף קולא שנאמרה בעת ההקפות⁶.
- ז. בעת הוצאת ספרי התורה להקפות, בין בלילה בין ביום, המדקדקים נוהגים לומר 'ברוך שמיא', ושוב חוזרים ואומרים 'ברוך שמיא' בעת שמוציאים את ספרי התורה לקריאה, בין בלילה ובין ביום⁷.
- ח. ראוי ונכון לנשק את ספרי התורה לאחר הוצאתם מארון הקודש⁸.

5. רמב"ם (סוף הליכות לולב).
6. הנה רבים נוהגים להקל לשבת לפוש בעת ההקפות אף שספרי התורה מוחזקים ע"י הקהל, וכבר כתבו הפוסקים ללמד זכות על המנהג - ראה ערוה"ש (יו"ד סרפ"ב ס"ה), שו"ת בצל החכמה (ח"ה סקל"ט), תשובות והנהגות (ח"ב סשי"ט), צדקה ומשפט (פטי"ז הע' לו), שמירת שבת כהלכתה (פכ"ד הע' קיח). אולם כשמוציאים ומחזירים את ספרי התורה לארון הקודש - חייבים לעמוד מבלי להורות שום היתר. שם ופס"ת (סתרס"ט א"ב).
7. שערי רחמים (על שער אפרים שער י).
8. קל וחומר מתפילין; שכן בבית יוסף (סימן כח) מבואר, כי יש לנשק את

הולכת ספרי התורה

ט. לאחר הוצאת ספרי התורה מארון הקודש, ראוי ונכון להוליכם דרך צפון⁹.

לכן, המוליך את ספר התורה מארון הקודש הנמצא במזרח – יפנה דרך צפון שהוא ימינו¹⁰.

י. כל אדם שספר התורה עובר לפניו בעת הולכתו אל הבימה או אל ארון הקודש, ינשקנו בפיו דווקא ולא על ידי נגיעה ביד¹¹, אך אם לא מתאפשר לו – ינשקנו על ידי נגיעה¹².

יא. בעת נישוק ספר התורה ראוי לומר: 'ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין'¹³.

יב. כשמנשקים את ספר התורה – ראוי להצמיד את הפרוכת לספר התורה כדי שיורגש ספר התורה בשעת הנישוק, 'ולא

התפילין בשעת הנחתן וחליצתן. ואם תפילין יש לנשק, כל שכן שיש לנשק את הספר בו כתובה כל התורה כולה. אמת ליעקב לר"י אלגאזי (ד"ח ע"ב א"ו); שע"א (שע"י ס"ד).

9. לפי שמובא בגמרא (סוטה טו, ב; זבחים סו, ב): 'כל פינות שאתה פונה – לא יהיו אלא דרך ימין'.

10. לבוש (סק"ח ס"ז בהג"ה); משנ"ב (סקמ"א ס"ק כה).

11. קיצור השל"ה (עמוד קלז, ד"ה וכיון); יעב"ץ (בסידורו קריה"ת חול, אות א).

12. קיצור השל"ה (עמוד קלז, ד"ה וכיון).

13. כה"ח (סקמ"ט סק"ז) שכן נהג האריז"ל; אור צדיקים (אות ט); שערי אפרים (שער י סעיף ד); סידור היעב"ץ. אם אפשר – יש לחבק את ספר התורה ולומר: 'וימינו תחבקני' (שערי אפרים שם; אור צדיקים שם).

כהמון העם שעושים להיפך ומקרבים את הפרוכת לפיהם וכך מנשקים¹⁴.

מסירת ספרי התורה

יג. הנותן ספר תורה לחבירו – נותנו בימין. המקבל ספר תורה מחבירו – מקבלו בימין. הנושא ספר תורה – מניחו לימינו¹⁵.

יד. בעת שמקבל ספר תורה – יחבקו וינשקו, כדי להראות את חיבתו, ודבר זה מועיל לכפרת עוונות¹⁶.

טו. יש להחזיק את ספר התורה ביד ימין בשעת ההקפות¹⁷.

טז. גם איטר יד צריך למסור ולקבל את ספר התורה בימין¹⁸.

יז. יש מקפידים שלא למסור לאחר את ספר התורה המונח בחיקם, אלא שהאחר יטלנו מהמחזיק בו¹⁹.

יח. כך גם נהג רבי חיים מבריסק, שכאשר הוא התכבד בספר

14. מנהגי החזו"א (פ"ה, ס"ז).

15. שו"ע (סרס"ב) ומשנ"ב (סק"א).

16. רש"י בשם האריז"ל.

17. רמ"א (או"ח סקל"ד ס"ב). והטעם: ע"ש הנאמר (דברים לג, ב): 'וימינו אש דת למוי, או ע"ש הנאמר (שיר השירים ב, ו): 'וימינו תחבקני' (ד"מ סקל"ד בשם המהרי"ל עת"ט).

18. משנ"ב (סרפ"ב סק"א).

19. כדי שלא יראה כמי שרוצה להיפטר מספר התורה. מקור ברוך (סימן ט).

תורה בהקפות - 'לא הניח הספר תורה מידו מעצמו עד שבא אחר לבקש ממנו'²⁰.

יז. מי שמכבדים אותו להקיף עם ספר תורה והוא מסרב, יתכן שדינו כמי שקראוהו לעלות לתורה ואינו עולה²¹.

כ. אין ליתן לילדים לרקוד עם ספר תורה בידם, וזאת גם כאשר ספר התורה קטן וקל²².

כא. בקהילות מסויימות נהוג שרק אדם מבין שמונה עשרה ומעלה נושא ספר תורה בהקפות²³.

החזרת ספרי התורה

כב. קיימת מצוה על כל אדם שספר התורה עובר לפניו ללוותו עד לפני ארון הקודש שאליו הוא מוכנס²⁴.

כג. לאחר שספר התורה הוחזר לארון קודש, אין צריכים להמתין עד שיסגרוהו, אולם יש למלווים לשים לב שאחוריהם לא יהיה כנגד הארון הפתוח²⁵.

20. 'דחשש שאם מניחו ונותנו לאחר כשעדיין אפשר לו לכבד את התורה בגופו, הוי זה כזלזול בספר תורה'.

21. שו"ת האלף לך שלמה (ח"א סט"ז).

22. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פ"ב ס"י; שערי חג הסוכות ער"ז).

23. מחשש פן יפול ספר התורה אם ישארו נער צעיר. כתר שם טוב (ח"א ערפ"ח).

24. רמ"א (סימן קמט, סעיף א).

25. הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמי רלו).

ההנהגה הראויה בעת ההקפות

כד. הפוסקים מרבים לדון לכף זכות את היושבים בעת ההקפות. אולם בעת ההקפה הראשונה (בכל אחת משבע ההקפות) - יש לעמוד, 'שהיא עיקר המנהג'²⁶.

כה. מי שרוצה לשבת בהקפות ולהחליף כח, לכתחילה יעשה זאת בחדר אחר הסמוך לבית הכנסת²⁷.

כו. מחמת גודל קדושת הזמן - ראוי ונכון להקפיד שלא לשיח שיחת חולין בשעת ההקפות²⁸.

ספרי תורה לילדים

כז. מתוך רצון לכבד את התורה בשמחת תורה - לפעמים מבזים אותה, וזאת כאשר נותנים לילדים קטנים ספרי תורה שמודפסת בהם כל התורה, והקטנים לא שומרים עליהם, ולפעמים הם מתגלגלים על הארץ או שנקרעים²⁹.

26. הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה חג הסוכות פ"ב ס"י).

27. בקונטרס מים חיים להגר"א דינר הביא בשם הגר"ש אלישיב, שאפשר לעשות לפני יו"ט צורת הפתח בחלק אחד של בית הכנסת, דהיינו קנה מצד זה וקנה מצד זה וקנה על גביהן, וזה שפיר נחשב למחיצה, ואז יכולים התשושים לשבת בצד השני כדין חדר אחר.

אולם בתורת המועדים (סתר"ט ס"ק יג) הביא בשם הגר"ח קניבסקי בשם החזו"א, שדוקא אם צוה"פ נעשתה לשם פתח, דא"כ אין לה דין מחיצה (וכפי שמצינו לגבי מזוזה). שערי חג הסוכות (עש"ד).

28. דרכי חיים ושלוש (שמיני עצרת, תתא).

29. וכבר אמרו חכמים (חגיגה יא, ב): 'כל שלא חס על כבוד המקום - ראוי

דגלים

כח. אין לקנות דגלים שמודפס עליהם שמות הקודש. קנו דגל כזה - יש לגונזו מיד ולא לתת אותו לילד.

גם דגלים עם פסוקים או ברכות ללא שם השם - יש לשמור על קדושתם ולהשגיח על הילדים שלא יבזו אותם ולא יפילו אותם על הרצפה. בסיום החג יש לגונזם או לשומרם לשנה הבאה³⁰.

כט. לכתחילה ראוי לקנות רק דגלים מצויירים עם ציטוטים שונים, ללא שום כיתוב הטעון גניזה³¹.

לו שלא בא לעולם, ושנינו באבות (ד, ו): 'המכבד את התורה - גופו מכובד על הבריות'. שערי חג הסוכות (ערצ"ד).

30. שערי חג הסוכות (ערצ"ד).

31. כגון: פסוקים, שמות הקודש, ברכות, מאמרי חז"ל וכל כיוצ"ב.

פרק נד

עליה לתורה

א. במקומות שיש ציבור גדול - מקובל להתחלק לכמה מנינים כפי מספר ספרי התורה שברשותם¹.

ב. בכל פעם שמתחילים את הפרשה מחדש - ראוי ונכון לעשות סדר חדש של כהן לוי וישראל².

ג. ראוי ונכון לנהוג כבוד בתלמידי חכמים ולהקדים להעלותם לתורה³.

1. על פי רוב - מחזירים לארון הקודש רק את סה"ת הפסולים, ואת סה"ת הכשרים לוקחים לבית שני ושלישי וכו' כדי לקרות בהם (בית' היינו חדר אחר שבו קוראים, על פי רוב - חדר אחר באותו בהכניס, ולפעמים בדירה הסמוכה לבהכניס). שערי חג הסוכות (ערפ"ד).

2. ולא לסמוך על השיטות שסוברות דמיד שקרא ג' קרואים הראשונים - כהן לוי וישראל - מותר לקרוא אח"כ כהן או לוי, שהרי ראשונים ואחרונים רבים סוברים שאין להקל לקרות כהן ולוי בעלמא אלא אי"כ יעשו סדר חדש, דהיינו כהן ולוי וישראל, דבזה אין לחוש לפגמא כלל שיאמרו עליו שאינו כהן, שהרי קורין אחריו לוי, אבל בלא סדר אין לקרוא כהן או לוי משום פגמא. רמ"א (סקליה ס"י) ומשנ"ב (ס"ק לו); שערי חג הסוכות (ערפ"ו).

ולכן, כל עוד שייך לעשות סדר חדש של כהן לוי וישראל - שלא עלו עדיין לתורה - יש לעשות כן, אבל אחר שכל הכהנים או הלויים כבר קיבלו עליה, אפשר לסמוך על הדעה הראשונה שבשו"ע ולקרות בלי סדר, וכן נוהגים במקומות רבים.

3. פמ"ג (א"א בהקדמה לסימן מז). לדעתו, ביאור הגמרא (נדרים פא, א): 'על

ד. ילד יעלה לתורה רק אם הוא יודע להסתכל בספר תורה, ולעקוב אחר בעל הקורא בעת הקריאה, ויקרא עמו בלחש.

כמו כן, יש ללמד את הילד לברך בקול ולאחוז בעץ החיים בעת הקריאה⁴.

ה. אם בעלית 'כל הנערים' המקום צפוף ואינו מצליח להכניס את ילדו תחת הטלית – אין זה מגרע מסגולת הענין⁵.

ו. מיד לאחר סיום התורה, לפני שהחתן תורה מברך את הברכה האחרונה, נוהגים שכל הקהל מברכים את העולה בברכה המקובלת: 'חזק חזק ונתחזק'.

אסור לעולה לתורה לומר 'חזק חזק ונתחזק', שלא להפסיק בין העליה שלו לברכה האחרונה⁶.

ז. דרך העליה לתורה בשמחת תורה מתקרב שורש הנשמה אל התורה הקדושה⁷.

מה אבדה הארץ... שלא בירכו בתורה תחילה, היינו שלא הקדימו תלמידי חכמים לעלות לתורה.

4. ראה שו"ע (סקליט סי"א).

5. שערי חג הסוכות (ערצי"ט).

6. מה גם שעניינה של אמירה זו הוא ברכה לעולה, ואיך הוא יברך את עצמו, ועוד שהלשון לא מתאימה לו (שהיה צריך לומר 'תחזקני' וכדומה, ותו לא מיד). שערי חג הסוכות (ערפי"ח).

7. משנת הרגל (פניני החג, שמח"ת).

הגבהה הפוכה

ח. יש נוהגים בשמחת תורה לעשות 'הגבהה הפוכה', על ידי שהמגביה תופס בעמודי הספר תורה ומהפך אותו ויהא הכתב כלפי העם⁸.

ט. את מנהג ההגבהה ההפוכה יש לקיים אך ורק בספר תורה שאינו כבד, ורק מי שהוא בעל כח שיוכל לפותחו היטב⁹.

י. יש ששוללים את מנהג ההגבהה ההפוכה מכמה סיבות:
א. כי מכבדים בה בעלי זרוע שכוחם רב, ולא אדם גדול שהוא תשוש כח; ב. כבוד התורה שיהיה הכתב מול פני המגביה; ג. המגביה אינו יכול להביט בכתב¹⁰.

8. א"א (בוטשאטש סתרסי"ה): "מה שנוהגים להפך הסי"ת בהגבהתה בלילה וביום שמחת תוה"ק – נראה שהוא ע"ד הפוך בה והפוך בה בעת סיומה והתחלתה, שזה בחינת הפוך בה; וכן מצד שנשיא אפרים הקריב ביום השמיני (צ"ע בדבריו שהרי בפסוקים מבואר שנשיא שבט מנשה הקריב ביום השמיני, ואילו נשיא שבט אפרים הקריב ביום השביעי)... 'שכל את ידיו' ליתן הבכורה בברכה לאפרים... גם יש הוראה בזה לבחינת 'אפילו אומר לך על ימין... אין לך אלא כהן שבימין'."

9. שערי אפרים (שער ח ססי"ב).

10. שערי אפרים (שער ח סעיף סב ושער י סעיף טז) ובפ"י שערי רחמים (שם).

פרק נה

העולה לתורה

- א. מי שקראוהו לעלות לתורה, והוא ממחר ללבוש את טליתו או את טלית הקהל, ישים לב לכוון לקיים מצות עשה של ציצית, למרות שזמנו בהול¹.
- ב. השואל טלית מחברו לשם כבוד בלבד, כגון לעליה לתורה, ראוי ונכון לכוון שאינו מעונין לזכות בה בתורת מתנה אלא בתורת שאילה².
- ג. ראוי לכל ירא שמים לפני שמתעטף בטלית הקהל להפקיר את חלקו בטלית³, ואז לכולי עלמא אינו מברך על העיטוף⁴.
- ד. מי שנקרא לעלות לתורה, ילך בזריזות, אך לא במרוצה⁵.

1. שאם לא יכוון – יבטל בזה מצות עשה של ציצית. ביה"ל (סימן ס, סעיף ד, ד"ה ויש אומרים).
2. ובאופן זה יהיה פטור לברך על הטלית לכולי עלמא. משנ"ב (סי"ד ס"ק יא) בשם דרך החיים.
3. ואין צריך להפקיר בפני שלושה, אלא די שמפקיר בינו לבין עצמו. ראה התעוררות תשובה (ח"א ס"י) ופס"ת (ח"א ס"י"ד א"ז).
4. רבבות אפרים (ח"א סכ"א וחי"ד ס"י"ד).
5. משנ"ב (סימן קמא ס"ק כה).

ה. כשעולה לתורה ושואלים אותו לשם אביו, יאמר 'בן רבי פלוני'⁶.

ו. בעל נפש יזהר שלא להשען על הבימה המשמשת כשולחן לספר תורה. מי שקשה לו לעמוד כשהוא קורא בתורה, ישען על השולחן עצמו ולא על המפה הפרוסה עליו⁷.

ז. העולה לתורה צריך לומר 'ברכו' ולברך את ברכות התורה בקול רם, כדי שישמעו לפחות עשרה אנשים ויענו 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד', כיון שאין לענות 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד' אם אין עשרה⁸.

ח. המברכים בלחש באופן שאין תשעה אנשים ששמעו, אין לענות אחריהם 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד'⁹.

ט. האומר 'ברכו' ואת ברכת התורה בלחש – יש אומרים שלא יצא ידי חובתו אפילו בדיעבד, וצריך לחזור ולברך בקול רם¹⁰.

6. הגר"ש אלישיב והגר"צ אבא שאול (מורא הורים וכבוד עמוד פה). וכן מבואר בפתחי תשובה (וי"ד סימן רמ ס"ק ב) שבמקום הצורך מותר לבן לומר 'בן רבי פלוני אני'.

7. משנ"ב (סימן קמא ס"ג ד); אז נדברו (חי"ג סימן מט).

8. ביה"ל (סו"ס נז).

9. רמ"א (סק"ט ס"ו). ראה ביה"ל (סני"ז ס"א ד"ה ועונים אחריו).

10. שו"ע (סק"ט ס"ו). ראה שיח תפילה (עמ' תקיח).

י. העולה לתורה – ינענע את ספר התורה בעת שאומר 'ונתן לנו את תורתו'. וכן בברכה אחרונה שלאחר הקריאה, ינענע את ספר התורה כשאומר 'אשר נתן לנו (את תורתו) תורת אמת'¹¹.

יא. אין לנגוע בקלף של ספר התורה ללא מטפחת, וכל האוחז בידים ערומות עובר איסור ומפסיד את שכר המצוה שעשה¹².

יב. טוב לנשק את ספר התורה לאחר העליה¹³.

יג. אסור להפנות גב לספר תורה. לכן, קורא ההפטרה יתרחק מעט מהמחזיק בספר תורה שיושב מאחוריו.

כמו כן, המחזיק בספר תורה השני – לא יישב אחורי העולה והבעל קורא, אלא יתרחק מעט מהם.

כמו כן, האומר 'יקום פורקן' ו'אב הרחמים' – לא יפנה גבו לספר תורה¹⁴.

11. מג"א (סימן קלט סק"י"ב).

12. מסכת מגילה (בסופה).

13. משנ"ב (סימן קלט סק"י"ה).

14. ראה שו"ע (יו"ד ספר"ב ס"א) ומשנ"ב (סקמ"ז ס"ק כט).

פרק נו

ציבור השומעים

א. יש לשים לב בכל מהלך קריאת התורה שיעמדו עשרה אנשים ליד ספר התורה וישמעו את הברכות¹.

ב. אם אין עשרה שומעים את קריאת התורה – קרוב לודאי שברכות העולה הן לבטלה, והעולה גם מפסיד את העליה לתורה ביום זה².

ג. לכתחילה ראוי ונכון שכל הקהל הנוכחים במקום הקריאה יקשיבו לכל הקריאות, גם לאלו החוזרות ונשנות³.

ד. מי שמשוחח בזמן שספר התורה פתוח – 'גדול עונו מנשוא', ועליו נאמר⁴: 'ועוזבי ה' יכלו', ותפילתו תועבה⁵.

1. ראה שו"ע (סקל"ט ס"ו).

2. בחי"א מבואר, כי נכון לבחור עשרה אנשים שישמעו את ברכת התורה ויענו אמן.

עדיף שלא לחשב את הגבאי במנין העשרה, כי מצוי שהוא טרוד בסדר הקריאה, כגון לחשב מי צריך להעלות לתורה בעליה הבאה, ואינו מקשיב היטב לקריאה. שערי חג הסוכות (ערפ"ד).

3. שערי חג הסוכות (ערפ"ד).

4. ישעיה (א, כח).

5. ביה"ל (סקמ"ו ד"ה והנכון).

ה. 'מימינו לא ראינו ולא שמענו שאפילו היותר גדול בתורה ילמוד בשעת קריאת התורה'⁶.

ו. אין לדבר באמצע קריאת התורה, ואפילו בדברי תורה, ואפילו בין גברא לגברא⁷.

יש להקל ללמוד לעצמו בין גברא לגברא⁸.

ז. גם מי שהוצרך לנקביו - אין לו לצאת ולהניח ספר תורה פתוח כל זמן שיכול להתאפק⁹.

ח. גם מי שכבר שמע קריאת התורה - ראוי ונכון שלא ייצא ויניח ספר תורה פתוח¹⁰, וזאת אפילו אם עדיין לא התחילו לקרוא¹¹, כי יש דעות שסוברות שאף הוא בכלל 'ועוזבי ה' יכלו'¹².

6. לשון ערוה"ש (סקמ"ו ס"ו).

7. ביה"ל (סימן קמו, סעיף ב, ד"ה והנכו).

8. אך יזהר שלא ימשיך בלימודו כשהעולה הבא התחיל בברכתו (משנ"ב סק"ו).

9. ערוה"ש (סקמ"ו ס"א).

10. שו"ע ומשנ"ב (סקמ"ו סק"א).

11. ביה"ל (שם ד"ה כשהוא).

12. כף החיים (סימן קמו ס"ק ג) בשם רוח חיים; מהרי"א מקמרנא (שולחן הטהור ס"ק ה); הגר"נ קרליץ (יד בקריאת התורה סימן לג ס"ד). ראה פמ"ג (א"א שם ס"ק ב) שהסתפק בדבר. אולם, בין גברא לגברא התיר כף החיים (שם).

ט. חז"ל החמירו מאוד שלא להוציא פגם ופסול על ספר תורה. ולכן, למשל, מי שנמצא בבית כנסת שיש בו ספר תורה שנכתב על קלף משוח, עולה לתורה וקורא בו, ואסור לו לומר אף לפני הקריאה שיוציאו ספר תורה אחר¹³.

י. אשה שנמצאת בעזרת נשים בשעת קריאת התורה - חייבת להאזין לקריאה מבלי לשוחח¹⁴.

13. תשובות הגרי"ח זוננפלד (ח"א ספ"א).

14. או שתצא מבית הכנסת לפני קריאת התורה. התעוררות תשובה (ח"א סוסי"י ה).

פרק נז

מוצאי שמחת תורה

- א. יש נוהגים לעשות הקפות עם ספרי תורה גם במוצאי שמחת תורה, הנקראות 'הקפות שניות'¹.
- ב. ה'חזון איש'² - לא היה ניחא ליה מ'הקפות שניות'. וכן דעת רבי חיים קניבסקי³.

פירוק הסוכה ואיחסונה

- ג. בספר 'סדר היום'⁴ מבואר, כי נכון וראוי לפרק את הסוכה במוצאי יום טוב האחרון של החג, כדי שידעו הכל שלא נעשתה אלא למצוותה.
- ד. עוד מובא ב'סדר היום'⁵: 'מי שיוכל לשמור העצים והקנים לשנה הבאה, לחזור לעשות בהם סוכה של מצוה, מה טוב ומה נעים, אחר שכבר עלו ונתעלו בענין מצוה - לא ירדו לענין חול'.

1. שער הכוונות (דף קד ע"א); חיד"א (לדוד אמת סו"ס כו); כה"ח (סתרי"ט אות ל); הגר"צ אבא שאול (ענני כבוד עס"ז).
2. מעשה איש (ח"ה עצי"ב).
3. ענני כבוד (עפ"ו).
4. הנהגות מוצאי יו"ט של חג סוכות.
5. הנהגות מוצאי יום טוב של חג סוכות.

ה. ראוי ונכון לסמן את הדפנות כדי לקובען בכל שנה באותם צדדים בהם הם נקבעו בשנים קודמות⁶ - 'קרש שזכה לינתן בצפון - ינתן בצפון לעולם, וכן בדרום - ינתן בדרום'⁷.

ו. יש לאחסן את הסכך לאחר ריסוסו בחומר הדברה ארוך טווח, כשהוא יבש לגמרי וארוז באריזה אטומה לחלוטין. את הסכך יש לאחסן במקום יבש⁸.

ז. כל שנה יש לבדוק את הסכך מחרקים וכינים⁹.

ח. לאחר חג הסוכות אין להניח את עצי הסכך במקום שעלולים לדרוך עליהם, וקל וחומר שאין להשליכם לאשפה.

הרואה עצי סכך בדרכו - לא יפסע עליהם, אלא יקיף אותם וימשיך בדרכו¹⁰.

ארבעת המינים לאחר החג

ח. ארבעת המינים נחשבים ל'תשמיש מצוה' (ולא ל'תשמיש קדושה'), ולכן מעיקר הדין מותר לזורקם; אולם אסור לנהוג

4. שלי"ה (מסכת סוכה אות ד).
7. ירושלמי (שבת פ"ב, ה"ג).
8. אומרה לשמך (עמ' קלח).
9. שם.
10. ראה מג"א (סתרי"ח סק"ט), מועד לכל חי (סכ"א אות מו), בא"ח (פ"ר וזאת הברכה אות יא) וכה"ח (סכ"א אות ה, וסתרי"ח אות נד).

בהם מנהג בזיון, כגון לזורקם במקום שידרכו עליהם, או לזורקם לאשפה¹¹.

ט. אמרו חז"ל: ¹² דבר שעשו בו מצוה אחת - יעשו בו מצוה אחרת, ולכן יש נוהגים להשתמש עם ארבעת המינים להסקת התנור לאפיית מצות¹³.

אחרים נוהגים לשרוף את הלולב, ההדסים והערבות - יחד עם החמץ¹⁴.

מנהג קדמונים - לשרוף את הערבות עם החמץ, ואת הלולב בתנור באפיית מצת המצוה¹⁵.

יש להבעיר את המדורה על ידי הלולב וההושענות - ורק לאחר מכן להשליך לתוכם את החמץ (ולא כמנהג ההמונים שעושים להיפך)¹⁶.

11. ראה שו"ע (סתרי"ד סי"ח), משנ"ב (סתרי"ח סי"ק כד) וכה"ח (שם אות נט).

12. ברכות (לט, ב).

13. מהרי"ל (הלכות ערב פסח אות ג).

14. מהרי"ל (שם); דרשות מהרי"ח אור זרוע (הל' פסח); קב הישר (פרק צ); יסוד יוסף (פרק פה); משנ"ב (סתמ"ה סק"ז).

15. בא"ח (שי"א פ"ז צו אכ"ב).

16. שהרי טעם המנהג הוא דהואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא ליתעביד ביה מצות תשביתו, וא"כ צריך לעשות בהם את המדורה שעל ידה יושבת החמץ. לכתחילה (פסח עק"ל) בשם ילקוט הליכות, בשם הגר"ח חזן.

י. יש נוהגים להריח את ההדסים שניטלו למצוה לאחר שהריחו את הבשמים של ההבדלה, משום 'חייבוב מצוה'¹⁷.

אחרים נוהגים לברך את ברכת הבשמים בהבדלה על אותם ההדסים שניטלו למצות ארבעת המינים¹⁸.

יא. רבים נוהגים לעשות מרקחת מהאתרוג ולטעום ממנו בשני מועדים: בט"ו בשבט ובחג השבועות¹⁹.

17. כלומר: לאחר שמריחים את הבשמים של ההבדלה, מריחים גם את ההדסים שניטלו למצות ארבעת המינים. אלף המגן (סתרי"ס קו"א סי"ק ז).

18. משמרת שלום (ח"ב סי' מד אות ב).

19. בט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות, ובעצרת שדנים בה על פירות האילן. משמרת שלום (ח"ב סי' מד א"ב).

פרק נח

אסרו חג

א. בירושלמי¹ מבואר, כי יום 'אסרו חג' נקרא 'בריה דמועדא', כלומר: 'בן המועד'², והיינו שקדושתו נולדה ונמשכת מהמועד³.

ב. למחרת החג היו עולי רגלים חוזרים לבתיהם לאחר שהייה ארוכה בבית המקדש וספיגת קדושה עצומה הממלאה את הלב בשמחה, והיו חוזרים לביתם שמחים וטובי לב.

ה'חתם סופר'⁴ מבאר, כי זו הסיבה שיש לשמוח מעט ב'אסרו חג' ולעשותו טפל לחג.

ועוד: 'משום ששלמים נאכלים לשני ימים; נמצא, שלמחרת יום טוב אכתי אכלו בשר שלמים'⁵.

ג. מקובלנו בשם האריז"ל, שיום אחרי החג יש עדיין הארה מקדושת החג⁶.

1. ע"ז (פ"א ה"א).

2. ראה ב"י (סתצ"ד).

3. ראה שו"ת תורה לשמה (סק"מ).

4. גליון חת"ס על שו"ע (סתכ"ט ס"ב).

5. שם.

6. שו"ת תורה לשמה (סק"מ).

ד. 'אסרו חג' הריהו כ'חול המועד' במקצת לגבי דברים מסויימים, וכדלהלן⁷.

ה. ראוי ונכון לשמוח בליל מוצאי יום טוב ולהרבות בו באכילה ושתייה⁸.

ו. לדעת המהריט"ץ⁹ – קיימת מצוה לאכול בשר ב'אסרו חג', מלבד החיוב להרבות בו באכילה ושתייה.

ז. יש שנמנעים ב'אסרו חג' ממקח וממכר כשאנו 'דבר האבד'¹⁰.

ח. יש נוהגים ללבוש בגדים מכובדים ביום 'אסרו חג', הן לכבוד מעלת היום, והן לכבוד אחיהם שבגולה שאצלם הוא 'יום טוב שני של גלויות'¹¹.

ט. ב'אשל אברהם'¹² מבואר, כי גם הלילה שלאחר 'אסרו חג' נחשב כ'אסרו חג' – 'מעין אכילת קדשים, דלילה אחר יום שלפניו'.

7. ראה תורה לשמה (סי' קמ) ברכ"י (סתצ"ד) ונר ציון (עתתכ"ה).

8. שבלי הלקט (סדר עצרת סרס"ב).

9. סימן קלט. הו"ד בשע"ת (סתצ"ו סק"ד).

10. שו"ת תורה לשמה (סק"מ).

11. דרכי חיים ושלוש (אות תקכד).

12. בוטשאטש סתכ"ט.

י. בני עליה רבים מזדרזים ב'אסרו חג' סוכות ופסח לקום מוקדם יותר בבוקר כדי לקיים מצוות תפילין אשר לא קוימה כבר כמה ימים¹³.

י"ב יום לאחר החג

יא. בספרי הסוד מובא, שמיום שמחת תורה עד שנים עשר יום אחר החג, כל יום הוא כנגד חודש ימים, ואם האדם יתנהג בימים אלו כראוי – יזכה להצלחה ברוחניות ובגשמיות כל השנה כולה¹⁴.

13. בליקוטי מהרי"ח (ח"ג סדר מוצאי פסח ואסרו חג) מובא, כי 'הגר"א היה מזדרז מאוד להניח תפילין באסרו חג בבוקר בבוקר'.

14. מועד לכל חי (סכ"ה אסי"ח).